

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

Elena Palčić

**Usporedba hrvatskih i talijanskih znanstvenih časopisa iz područja
društvenih znanosti**

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, 2017.

Sadržaj

1.Uvod	4
2.Povijesni razvoj znanstvenih časopisa	5
3.Sudionici procesa znanstvene komunikacije	7
3.1. Uloga znanstvenika.....	9
3.2. Izdavači	10
3.3. Knjižnice.....	12
3.4. Problematika uvođenja elektroničkih časopisa.....	13
4.Informacijska pismenost u znanstvenoj komunikaciji.....	15
5.Struktura znanstvenih časopisa.....	17
5.1. Uredništvo časopisa	18
5.2. Numeracija sveščića i godišta	19
5.3. Paginacija.....	20
5.4. Bibliografski podaci	20
5.5. Upute autorima	21
6.Troškovi objavljivanja i modeli financiranja znanstvenih časopisa	22
7.Otvoreni pristup znanstvenim informacijama.....	26
7.1. Inicijative o otvorenom pristupu	26
7.2. Otvoreni pristup u Hrvatskoj	29
7.3. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu.....	30
7.4. Otvoreni pristup u Italiji	31
8. Strukturalna usporedba hrvatskih i talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti	32
8.1. Cilj i metodologija istraživanja.....	32
8.2. Odabir uzorka	34
8.3. Analiza rezultata	34
8.3.1. Tiskane inačice časopisa	36
8.3.2. Urednik	37

8.3.3. Izdavači	38
8.3.4. Učestalost izlaženja	39
8.3.5. ISSN oznaka	39
8.3.6. DOI oznaka.....	40
8.3.7. Kazalo pojmova	41
8.3.8. Upute autorima	41
8.3.9. Paginacija.....	41
8.3.10. Prava korištenja	43
8.3.11. Prisutnost u bazama podataka	43
8.4. Zaključak istraživanja.....	45
9. Zaključak	46
10. Literatura	47
11. Popis priloga	51
11.1. Popis grafikona	51
11.2. Popis tabela	51
11.3. Popis časopisa.....	52
SAŽETAK.....	56
SUMMARY	56
BIOGRAFIJA.....	57

1.Uvod

Znanost stalno napreduje, dolazi do novih otkrića, novih saznanja koji pospješuju i olakšavaju svakodnevni život. Kako bi došlo do napretka, poboljšanja treba poznavati trenutno stanje i mogućnosti koje su pružene. Podaci i informacije o otkrićima i istraživanjima objavljuju se u časopisima. Prvenstveno je to način komunikacije kojim korisnici i istraživači mogu doći do informacija koje su im potrebe za daljnji tijek svojih istraživanja, sagledajući ranije provedena istraživanja i rad svojih kolega. Znanstveni časopisi ključan su segment u procesu istraživanja, upravo zato što su izvorište velikog broja informacija i podataka. Znanstvenici objavljuju svoje radove u časopisima kako bi napredovali u znanju. Danas su časopisi dostupni i u tiskanom i u elektroničkom obliku, specijalizirani su za pojedina područja te su s godinama postali i mjerilo kvalitete istraživačkog rada. Postoje određeni kriteriji o prihvaćanju radova u časopisu i o samom izgledu rada te kategorije časopisa po važnosti i kvaliteti. Svaki časopis ima određenu strukturu. Svi elementi, podaci o časopisu daju jedinstveni i prepoznatljivi identitet časopisu i omogućuju njegov pronalazak i plasiranje.

U ovom diplomskom radu utvrdit će se i usporediti dostupnost strukturnih podataka talijanskih i hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti na mrežnim stranicama časopisa. U prvom dijelu rada govorit će se o svim segmentima vezanim uz znanstvene časopise. Govorit će se o povijesti nastanka znanstvenih časopisa, sudionicima znanstvene komunikacije, informacijskoj pismenosti kao važnom segmentu u znanstvenoj komunikaciji, strukturnim elementima časopisa, o troškovima objavljivanja časopisa, o otvorenom pristupu. U drugom dijelu rada prikazat će se postupak, cilj, metodologija i rezultati provedenog istraživanja te dati kratki zaključak o istraživanju.

2. Povijesni razvoj znanstvenih časopisa

Formalna se znanstvena komunikacija do 17. stoljeća odvijala putem znanstvenih knjiga, međutim knjige su zahtijevale financijsku potporu za nabavu i bilo je potrebno određeno razdoblje za pisanje knjiga. Razvoj znanosti i komunikacije zahtijevalo je i brže i povoljnije načine širenja znanstvene informacije. Pisma su bila primjer brzog širenja informacije, ali i neformalne komunikacije. Stoga, stvorena je ideja objedinjenja pisama ili prikaza knjiga u jedinstvenu publikaciju.¹ Ideja je urodila plodom te je u siječnju 1665. godine počeo izlaziti časopis *Le Journal des Sçavans* u Parizu kojeg je pokrenuo francuski pisac i pravnik Jean Denis de Sallo te u ožujku iste godine *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* u Londonu.² Tri godine kasnije počinje izlaziti talijanski časopis *IL Giornale de`Letterati* pod vodstvom Francesca Nazarija u Rimu i njemački časopis *Miscellanea Curiosa*. Godine 1682. u Njemačkoj, također počinje izlaziti časopis *Acta Eruditorum*,³ dok u Francuskoj počinje izlaziti *Nouvelles de la Républiques des lettres* pod vodstvom Pierrea Bayle. U Nizozemskoj 1686. godine počinje izlaziti *La Bibliothèques universelle et historique*.⁴ Skupina intelektualaca pod vodstvom Diderota i D`Alemberta 1751. godine pokreće *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* gdje se prvi put koriste figure i ilustracije u objašnjavanju teorija i pojmova.⁵ Prvi francuski časopis *Le Journal des Sçavans* imao je općeznanstvenu tematiku. Urednik je većinom obavljao sve poslove vezane uz vrednovanje, odabir i objavljivanje časopisa. Na početku objavljivanja časopis je sadržavao podatke o naslovu, datumu objavljivanja te pseudonim autora. Izlaznost časopisa bila je na tjednoj razini i na početnoj stranici nije postojao podatak o broju već dan i datum. Nije postojala naslovna stranica i sadržaj nego je tekst s naslovom počinjao na prvoj stranici. Karakteristika časopisa bila je ta da je sadržavao prikaze knjiga, pisma ili radove

¹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.16.

² Stojanovski, Jadranka. (R)evolucija znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 56.

³ Santoro, Michele. Dalla stampa all`open access: percorsi della comunicazione scientifica. // Culture del testo e del documento 12, 35(2011), 29.

⁴ Santoro, Michele. Il sistema periodico. Breve storia delle riviste tra comunicazione scientifica e pratica bibliotecaria [citirano: 2017-06-15]. // Biblotime 7, 1(2004). Dostupno na: <http://www.aib.it/aib/sezioni/emr/bibtime/num-vii-1/index.html>

⁵ Bevilaqua, Giuliana. La comunicazione scientifica: il delicato rapporto tra scienza, media e pubblico. // Istituto superiore per la protezione e la ricerca ambientale, 96(2014), 387.

raznih znanstvenika.⁶ Pokretač engleskog časopisa *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* bio je Nijemac po rođenju i tajnik londonskog Kraljevskog društva Henry Oldenburg. Oldenburg je sakupio uz sebe manji krug kolega čija je zadaća bila vrednovanje i ocjenjivanje radova. Takav pristup bio je preteča današnjih recenzija. Glavna razlika u odnosu na francuski časopis *Le Journal des Sçavans* bila je ta da je *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* pokrivaio isključivo područje prirodnih znanosti i dodatno je sadržavao podatke o volumenu, broju i kalendarskoj obuhvaćenosti prvog sveska, dok podatak o autorima priloga u početku nije bio prisutan.⁷ Pravila u izdavaštvu na samom početku nisu bila u potpunosti uređena. Primjerice, Oldenburg u 12. broju prvog volumena navodi činjenicu da časopis objavljuje on kao član Kraljevskog društva, dok u predgovoru drugog volumena iznosi tvrdnju da je prvi volumen posvetio Kraljevskom društvu, a drugi tadašnjem predsjedniku Kraljevskog društva Williamu Brounckeru.⁸ Današnji znanstveni časopisi zadržali su neka obilježja prvih dvaju časopisa među kojima je kontinuirana paginacija kroz svezak, tekući naslov, uloga urednika pri odabiru tema ili radova, predmetno kazalo, uvodna riječ urednika na početku sveska i / ili sveska. D. Kronick analizirao je evoluciju časopisa od *Le Journal des Sçavans*, *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* i prvih časopisa sve do časopisa koji su se pojavili krajem 18. st. te kategorizirao časopise u one koje izdaju znanstvene udruge i neovisne časopise. Od 1665. godine broj znanstvenih časopisa je rastao.⁹ Neki časopisi s vremenom su prestali izlaziti zbog financijskih ili organizacijskih razloga te je teško utvrditi ukupan broj znanstvenih časopisa u pojedinim razdobljima povijesti. Veliki rast i razvoj časopisa doveo je do pojave specijaliziranih znanosti, samim time sve većeg broja znanstvenika i potrebe za širenjem i disperzijom znanstvenih informacija. Ključnu ulogu u pristupanju znanstvenim informacijama krajem 19. stoljeća preuzele su knjižnice. Početkom 20. stoljeća u želji za širenjem znanstvenih otkrića široj društvenoj masi javljaju se specijalizirani novinari koji se bave znanošću te koji nastoje na jednostavan i razumljiv način približiti društvu znanstvena otkrića.¹⁰ Godine 1900. Stevan Harnad, profesor psihologije na Sveučilištu Southampton

⁶ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.25.

⁷ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.37.

⁸ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.27.

⁹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.38.

¹⁰ Santoro, Michele. Pubblicazioni cartacee e pubblicazioni digitali: quale futuro per la comunicazione scientifica // SISSCO- Societa` Italiana per lo studio della storia contemporanea (2000). Dostupno na:

utemeljuje *Psycology* jednog od prvih elektroničkih časopisa na internetu. Godinu dana kasnije u Los Alamos Nationalnom Laboratoryju fizičar Paul Ginsparg pokrenuo je bazu podataka koja ima mogućnost pohranjivanja na internetu određeni broj članaka.¹¹ Radilo se o prvom otvorenom arhivu na webu. Navedeni događaji potakli su nastanak velikog broja elektroničkih časopisa slobodno dostupnih na internetu. Danas se sve većih broj mlađih generacija znanstvenika koristi elektroničkim čitačima i mobilnim uređajima. Međutim, tiskane verzije časopisa svakako djeluju kao siguran i pouzdan način sačuvanja znanstvenih otkrića i informacija s obzirom na to da svako otkriće ima svoje pozitivne i negativne aspekte.

3. Sudionici procesa znanstvene komunikacije

Znanstvena komunikacija je sustav u kojem se istraživanja i znanstveni radovi stvaraju, vrednuju i prenose znanstvenoj zajednici i širem društvu. Sudionici znanstvene komunikacije uz znanstvenike jesu i izdavači i knjižnice. Znanstvenik preuzima ulogu odašiljatelja i primatelja poruke, dok su izdavači i knjižnice posrednici u komunikacijskom procesu. Prema Općoj deklaraciji ujedinjenih naroda autorsko je pravo jedno od osnovnih ljudskih prava te autor, primjerice znanstvenik ima pravo na zaštitu svog stvaralaštva. U trenutku nastanka djela nastaje i autorsko pravo i pripada fizičkoj osobi koja je stvorila djelo. Kada je autorsko djelo dostupno javnosti smatra se objavljenim uz pristanak nositelja prava. Znanstvenik jest autor znanstvenog rada i on odlučuje o njegovom tijeku.¹² Prema Hrvatskom zakonu, autorsko pravo traje za života autora i 70 godina nakon njegove smrti. Godine 2003. stupio je na snagu aktualni Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (ZAPSP).¹³ Što se tiče drugih zemalja naprimjer Italije, suvremeni Zakon o autorskom pravu koji je i danas na snazi uveden je 2000.

<http://www.sissco.it/articoli/linguaggi-e-siti-la-storia-on-line-784/pubblicazioni-cartacee-e-pubblicazioni-digitali-quale-futuro-per-la-comunicazione-scientifica-789/> [citirano: 2017-06-15].

¹¹ Santoro, Michele. Il sistema periodico. Breve storia delle riviste tra comunicazione scientifica e pratica bibliotecaria [citirano: 2017-06-15]. // *Bibliotime* 7, 1(2004). Dostupno na: <http://www.aib.it/aib/sezioni/emr/bibtime/num-vii-1/index.html>

¹² Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.271.

¹³ Gliha, Igor. Autorskopравни aspekt izdavanja časopisa. // *Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti* / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 116.

godine.¹⁴ Također u Italiji djeluje organizacija SIAE, odnosno talijanska organizacija autora i izdavača koja se bavi posredovanjem autorskih prava i regulirana je od strane Vijeća ministara, Ministarstva za kulturnu baštinu i turizam i Ministarstva gospodarstva i financija, kao jamstvo transparentnosti i dobrog upravljanja u pogledu članova i samih korisnika.¹⁵ Znanstvena otkrića važna su za područja kao što je industrija, gospodarstvo, obrazovanje, kultura.¹⁶ Informacija koja se objavljuje u znanstvenom članku nova je na razini čovječanstva te za nju u članku su iznošeni dokazi. Znanost čini ključni dio obrazovnog procesa jer na sveučilišnoj razini tvori temeljni model usavršavanja nastavnika i podučavanja studenata. Postoji vrlo bliska veza između informacijske pismenosti i istraživačkog procesa. Znanstvenicima je informacijska pismenost ključna jer im omogućuje snalaženje, razumijevanje i kritičko preispitivanje informacijskih sredina. Informacijska pismenost termin je koji obuhvaća pojmove poput vizualne, digitalne i medijske pismenosti, akademske pismenosti, rukovanja informacijama, očuvanje i pohranu podataka. Informacijske i komunikacijske tehnologije vrlo su važne jer u procesu istraživanja uvode elektroničke knjige, znanstvene radove u otvorenom pristupu, tražilice znanstvenih informacija, velik broj dostupnih online istraživačkih podataka i nove suradničke alate.¹⁷

¹⁴ Bellingeri Luca. Dal sistema dei privilegi alla legge n. 633 del 1941: l'evoluzione del diritto d'autore nella normativa italiana. // Diritto d'autore : la proprietà intellettuale tra biblioteche di carta e biblioteche digitali / a cura di Antonella De Robbio con la collaborazione di Luisa Maquardt. Roma : Associazione italiana biblioteche – Sezione Lazio, 2001. Str. 70.

¹⁵ Agolia, Paolo. La SIAE e il diritto d'autore. // Diritto d'autore : la proprietà intellettuale tra biblioteche di carta e biblioteche digitali / a cura di Antonella De Robbio con la collaborazione di Luisa Maquardt. Roma : Associazione italiana biblioteche – Sezione Lazio, 2001. Str. 23.

¹⁶ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.48.

¹⁷ Špiranec, Sonja. Informacijska pismenost kao oslonac znanstvene komunikacije : argumentacijski i primijenjeni okvir. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 149.

3.1. Uloga znanstvenika

Znanstvenik čini samo središte znanstvene komunikacije. Njegova uloga očituje se u dvostrukoj funkciji koju zauzima. On ima ulogu autora i ulogu korisnika znanstvenih informacija. Kao autor i korisnik, znanstvenik traži informaciju, pronalazi, koristi ju za nova istraživanja, proizvodi, objavljuje novu informaciju. Rad znanstvenika ne bi bio moguć bez pomoći knjižnice koja nabavlja informacije, pronalazi ih u svojim baza i vrednuje i bez pomoći izdavača koji procjenjuje informacije i bavi se njihovim objavljivanjem.¹⁸ Znanstveni radovi ključni su u karijeri znanstvenika jer pomoću njih znanstvenik napreduje u karijeri, pridonosi napretku znanosti i zaštićuje svoje intelektualno vlasništvo od krađe ideja. Postoje razni uvjeti prilikom zapošljavanja znanstvenika, a i uvjeti za napredovanje u znanstvenom zvanju te bez kontinuiranog objavljivanja recenziranih znanstvenih radova u uglednim časopisima, znanstvenici ne mogu napredovati. Kada govorimo o uvjetima napredovanja govorimo o bibliometrijskim pokazateljima vezanih uz vidljivost i citiranost radova u publikacijama. U Italiji u uvjetima napretka u znanstvena zvanja gleda se prvenstveno iskustvo znanstvenika, postignuti rezultati. Broj objavljenih radova nije presudan u napredovanju, već životopis znanstvenika i stečena iskustva.¹⁹ Prema *Pravilniku o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja* u Hrvatskoj koji je donesen 7. ožujka 2017. godine „izbor u znanstveno zvanje u području društvenih znanosti provodi se na temelju kvalitativne i kvantitativne analize objavljenih znanstvenih radova pristupnika.“²⁰ Stoga, važan je i časopis u kojem će znanstvenik objavljivati svoje radove. Veliki je broj znanstvenih časopisa koji su karakterizirani prema uglednosti, efikasnosti i uglednosti recenzenata i urednika i raspoređeni u hijerarhijskoj piramidi. Časopisi koji su objavljeni u slabijim časopisima gdje recenzija ne zadovoljava određene uvjete i nije pouzdana slabije su i rjeđe citirani. Visokokvalitetni časopisi nalaze se na samom vrhu hijerarhijske piramide i njih je najmanje. Odabir časopisa kojemu će poslati svoj rad odlučuje sam znanstvenik pri tome mora poznavati jako dobro časopise iz vlastitog područja. Proučiti članke koji su objavljeni u pojedinim časopisima, koji

¹⁸ Hebrang Grgić, Ivana. Open access to scientific information in Croatia: increasing research impact of a scientifically peripheral country. Saarbruecken : Lambert Academic Publishing, 2011. Str. 11.

¹⁹ Raccomandazione della commissione riguardante la Carta europea dei ricercatori e un codice di condotta per l'assunzione dei ricercatori. EUR-Lex. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=CELEX%3A32005H0251> [citirano: 2017-06-15].

²⁰ Pravilnik o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja. // Narodne novine 652(2017).

autori objavljuju u časopisima ustanova u kojim rade.²¹ Važna su i autorskoppravna pitanja, odnosno koji su uvjeti i u kojoj mjeri autor predaje svoja prava. Vrijeme trajanja procesa odbijanja ili prihvatanja rada nužno utječe na autora. Autor može odlučiti pristati na dulji proces objavljivanja u slučaju da želi svoj rad objaviti u kvalitetnijem časopisu, ali postoji i opcija bržeg prihvatanja rada gdje u odlučivanju samog autora nije ključan ugled časopisa. Proces prihvatanja i odbijanja rada može biti dugotrajan stoga je potrebno da autor dobro razmisli u kojem časopisu želi plasirati svoj rad jer dugotrajan proces može utjecati na aktualnost odnosno zastarjelost istraživačkih rezultata. Sekundarne citatne baze podataka ne indeksiraju časopise koji nisu citirani.²² Znanstvenik zauzima i ulogu korisnika znanstvenih informacija. U svom istraživanju i radu treba se osloniti na temeljnu literaturu o temi koju obrađuje kako bi mogao započeti rad na istraživanju i došao do novih saznanja. Informacije koje znanstvenik pronalazi moraju biti pouzdane i točne. Kako bi došao do navedenih informacija znanstvenik se mora osloniti na svoje poznavanje časopisa, uredničke politike, uglednosti časopisa, zato je ključno dobro snalaženje časopisima iz pojedinih struka. Informacijska pismenost znanstvenika također je vrlo bitna u procesu pronalaženja vjerodostojnih informacija. Nove tehnologije i novi izbori mogu uvelike olakšati pristup istraživačkom radu znanstvenika ukazati mu na literaturu i podatke koji su provjereni, pouzdani, članke koji su više puta citirani i indeksirani. No, isto tako znanstvenik može se obratiti knjižnicama, odnosno knjižničarskom osoblju, informacijskim stručnjacima te tako dospjeti do informacija. Specijalizirane, visokoškolske, sveučilišne, nacionalne knjižnice pretplaćene su na određeni broj baza podataka ovisno o specijalizaciji knjižnice, područjima interesa korisnika te je time korisniku olakšan pristup određenim člancima bez uplaćivanja novčane naknade i obveze pretplate na neke primjerice svjetske časopise.

3.2. Izdavači

Uloga izdavača časopisa je da vrše registraciju znanstvenih časopisa gdje dokazuju autorstvo i vlasništvo nad djelima, zatim diseminacija kako bi se omogućio pristup informacijama

²¹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.50.

²² Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.51.

ciljanoj publici i korisnicima, nadalje potvrda kvalitete recenzijskim postupkom i arhiviranje objavljenih radova za daljnje korištenje. Od pojave prvih znanstvenih časopisa pa do 19. stoljeća izdavači časopisa bili su nekomercijalni, najčešće su to bile znanstvene udruge ili ustanove. Krajem 19. stoljeća na tržištu se pojavljuju prvi komercijalni izdavači. Sve veći broj časopisa i posao oko procesa same objave znanstvenih časopisa zahtijevao je velike troškove koje neprofitni izdavači nisu mogli u potpunosti pokrivati. Kako bi proces objavljivanja časopisa bio što brži i učinkovitiji komercijalni izdavači morali su oformiti službe i usluge potrebne za proces objavljivanja. Nakon Drugog svjetskog rata raste broj komercijalnih izdavača. Gledajući na potrebe znanstvenika komercijalni izdavači su s vremenom podizali cijene pretplata.²³ Poteškoće su doživjele i knjižnice koje u jednom trenutku nisu više mogle platiti pretplate na sve potrebne časopise. Nadalje, napretkom tehnologije promijenili su se mediji komunikacije i došlo je do promjena u izdavaštvu. Gledajući primjer drugih država kao što su naše susjedne zemlje, primjerice Italija, zemlja i površinski i brojčano veća od Hrvatske u polju izdavaštva bilježi bitno drukčije rezultate. Naime, u Italiji nekomercijalne izdavače velikim dijelom čine kulturni centri i zaklade, a nerijetke su i profesionalne organizacije.²⁴ U pojedinim društvenim disciplinama kao što je psihologija, ekonomija i političke znanosti nekomercijalni izdavači su vrlo rašireni jer izdavanje znanstvenih časopisa pridonosi i prestižu same organizacije jer nerijetko samo uredništvo časopisa odraz je i institucije koja izdaje časopise. Zanimljiva je činjenica da upravo zato polovicu postojećih talijanskih znanstvenih časopisa financiraju nekomercijalni izdavači.²⁵ Dok znanstvene časopise talijanskih sveučilišta objavljuju komercijalni mali ili srednji izdavači u suradnji sa sveučilištima s obzirom na relativno mali interes korisnika za sveučilišnim izdanjima te su iz samih časopisa izbačene doktorske disertacije i radovi koji se kvalificiraju na natjecanjima. Tržište talijanskog izdavaštva obiluje vrlo slabim prisustvom university pressa.²⁶ Govoreći dalje o izdavaštvu možemo reći da danas među brojnim specijaliziranim poslovima koji su dio

²³ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.53.

²⁴ Vitiello, Giuseppe. Il mercato delle riviste in scienze umane e sociali in Italia : analisi quantitativa e sua evoluzione in ambito elettronico. // Biblioteche oggi, 1(2005), 62. Dostupno i na: <http://www.biblio.liuc.it/scripts/biblogginj/ricerche.asp?tipo=articolo&art=2883> [citirano: 2017-06-15].

²⁵ Vitiello, Giuseppe. Il mercato delle riviste in scienze umane e sociali in Italia : analisi quantitativa e sua evoluzione in ambito elettronico. // Biblioteche oggi, 1(2005), 60 Dostupno i na: <http://www.biblio.liuc.it/scripts/biblogginj/ricerche.asp?tipo=articolo&art=2883> [citirano: 2017-06-15].

²⁶ Vitiello, Giuseppe. L'editoria universitaria in Italia. // Biblioteche oggi, 3(2005), 40. Dostupno i na: <http://www.biblio.liuc.it/scripts/biblogginj/ricerche.asp?tipo=articolo&art=2920>

procesa izdavanja znanstvenih časopisa javlja se i nekoliko zadataka za koje su zaduženi knjižničari poput izrade bibliografije znanstvenih članaka, klasifikacije članaka, postavljanje elektronične inačice časopisa na internetu, referiranost časopisa u bibliografskim bazama podataka, promocija i razmjena časopisa. Navedeni poslovi pridonose povećanju vrijednosti znanstvenog časopisa, no isto tako ukazuju na razne vrste specijaliziranih znanja koje su dio kompetencija suvremenih knjižničara.

3.3. Knjižnice

Knjižnice u svom poslanju nastoje zadovoljiti sve potrebe svojih korisnika u pronalaženju informacija. Današnje knjižnice ne bi mogle funkcionirati bez uključivanja elektroničkih izvora. Uključivanje u nove tehnologije podrazumijeva edukaciju osoblja i korisnika. Znanstvenici se u pronalasku literature za svoja istraživanja mogu obratiti knjižnicama kao informacijskim središtima znanstvene ili visokoškolske ustanove u kojoj djeluju.²⁷ U procesu nabave knjižnica mora uzeti u obzir potrebe korisnika te nužna je i stručnost knjižničara kako bi kroz niz kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja mogli identificirati vjerodostojne, točne i pouzdane informacije. Knjižnice su među prvim institucijama bile veliki zagovaratelji elektroničkog oblika objavljivanja časopisa, a zatim i otvorenog pristupa.²⁸ Radi mogućnosti pristupanja računalnim mrežama knjižnice imaju mogućnost ponuditi jednaku publikaciju kao onu u tiskanom obliku, ali konvertiranu u elektronički oblik međuknjižničnom posudbom. Knjižničar kao informacijski stručnjak mora biti upoznat s informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, sa specifičnostima koje nudi znanstvena komunikacija, s posebnostima znanstvenih područja, ali mora i poznavati autorskopravna pitanja i poslove vezane uz marketing i planiranje. Neizostavna je i ažurnost knjižničara o novostima u znanstvenoj i istraživačkoj sferi samim time i organizacija službi i usluga za korisnike znanstvenih informacija. Važna je uloga knjižnice kao posrednika između znanstvenih časopisa i znanstveno-stručne javnosti jer se time dobiva uvid u važnosti kojom knjižnica pridonosi

²⁷ Vrana, Radovan. Znanstveno komuniciranje pod utjecajem elektroničkih izvora informacija i moguća promjena knjižničnog obrasca. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 2(2005), 14-25.

²⁸ Hebrang Grgić, Ivana; Ana Barbarić. The future of open access in Croatia: a survey of academic and research libraries. // Library Review 60, 2(2011), 156.

zajednici.²⁹ U procesu organizacije promocije znanstvenih časopisa koje se odvijaju na skupovima stručnjaka iz predmetnog područja knjižnice mogu primjerice pridonositi odabirom načina promocije, slanjem informacija drugim knjižnicama u državi ili inozemstvu. Zatim mogu sudjelovati u procesu planiranja i ostvarivanja razmjene časopisa. Postupak je takav da knjižnica nudi vlastiti časopis knjižnicama drugih ustanova koje izdaju svoje časopise prema načelu primjerak za primjerak te tako bez plaćanja pretplate knjižnica dolazi do nekolicine časopisa koji su zanimljivi korisnicima i obogaćuju fond.

3.4. Problematika uvođenja elektroničkih časopisa

Mogućnost elektroničkog objavljivanja časopisa privukla je uz sebe zagovornike, ali i žustre protivnike elektroničkog objavljivanja. Knjižničari i neki znanstvenici uvidjeli su u elektroničkom objavljivanju rješenje problema dostupnosti informacija, dok su izdavači i dio znanstvenika smatrali da novi način objavljivanja donosi i nove poteškoće i troškove. Novosti u načinu objavljivanja uzrokovala su i stvaranje novih modela financiranja. Izdavači, a i neki znanstvenici nisu htjeli narušiti uhodani način znanstvenog komuniciranja s obzirom na to da je komunikacija putem tiskanih znanstvenih časopisa uz brojne prepreke opstala 3 stoljeća. Oni koji su se protivili elektroničkom objavljivanju kao argument iznosili su tvrdnju gdje smatraju da publikacije objavljene na disketi, CD-ROM-u ili internetu u budućnosti biti nečitke zbog zastarjelosti tehnologije te ih korisnici neće htjeti rabiti zbog napora pri čitanju na ekranu. Također su naveli argument da zapise na disketama teško je pročitati koristeći najnoviju tehnologiju. Međutim, činjenice jesu da vatra može uništiti papir, ali CD-ROM slučajnim padom s male visine može postati nečitljiv.³⁰ Pohranjivanje građe u elektroničkom obliku tražilo je velike financijske troškove. Kao problem pri objavljivanju u elektroničkom obliku javila su se i autorskopravna pitanja. Teško je kontrolirati pristup informacijama na internetu, lako se može promijeniti sadržaj dokumenata i lokacija sadržaja. Protivnici objavljivanja u elektroničkom obliku naveli su kao problem i dominaciju engleskog jezika, nemogućnost nabave tehničke opreme i pristup internetu te su kao jedini i pouzdani način

²⁹ Marušić, Ana ; Matko Marušić. Znanstveni časopisi u Hrvatskoj : teška pitanja na koja nije teško odgovoriti. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 17.

³⁰ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.59.

objavljivanja znanstvenih informacija uzimali u obzir isključivo tiskane publikacije. Zagovaratelji elektroničkog objavljivanja smatrali su da su prednosti takvom načinu objavljivanja brzina, dostupnost, pretraživost, ekonomičnost i proširenost. Sam proces prihvatanja članaka je brži u elektroničkom obliku, štedi se na tisku i distribuciji, tekstovi su pretraživi u svakom trenutku uz pomoć raznih pretraživača i baza podataka. Dokumente je moguće zaštititi metodama kriptiranja. Pristaše elektroničkog objavljivanja smatrali su da je dostupnost časopisa svima temelj razvoja znanosti. Polemika oko uvođenja ili ne elektroničkog načina objavljivanja časopisa vodila se krajem 80-ih i početkom 90-ih godina 20. stoljeća.³¹ Elektronički oblik objavljivanja časopisa je u današnje vrijeme svugdje prihvaćen i proširen. Klasična recenzija koja se provodila za tiskane publikacije se i dalje provodi, međutim uz neke nove nadopunjene načine provjere. Licence i zakonski i podzakonski akti riješili su problem autorskopравnih pitanja. Objavljivanje u elektroničkom obliku omogućilo je uvid u trenutni broj citata određenog časopisa ili članka, pristup informacijama koje se odnose na dijeljenje informacija o članku ili časopisu na društvenim mrežama poput Facebook-a, poveznice na srodne radove. Znanstveni časopisi u elektroničkoj sredini poprimili su obilježja integrirajuće građe. Akademaska zajednica mora imati na umu da mogućnosti koje nudi internet treba koristiti pouzdano i efikasno. U zadnjih nekoliko godina svjedoci smo velike koncentracije izdavača koja je omogućila malom broju internacionalnih izdavača među kojima Elsevier, Kluwer, Springer kontrolu nad skoro cijelom znanstvenom produkcijom. Brzo i jeftino objavljivanje članaka na internetu dovelo je do pojave časopisa i izdavača upitne kvalitete takozvani predatorski izdavači. Predatorski izdavači objavljuju u otvorenom pristupu, upotrebljavaju model troškova od autora, ne provode recenziju, zloupotrebljavaju potrebu znanstvenika za objavljivanjem u časopisima.³² Vidokrug njihovog djelovanja jest računalni kriminal te praćenjem znanstvenika, autora biraju svoju žrtvu. Problematikom predatorskih izdavača bavio se knjižničar Jeffrey Bell koji je objavio listu predatorskih časopisa pod nazivom Beallov popis. U siječnju 2017. godine na Beallovom popisu nalazio se 2425 izdavača i 1088 časopisa.³³ Od siječnja 2017. godine popis više nije dostupan. Veliki problem u znanstvenom krugu jesu oblici znanstvenog nepoštenja. Kada govorimo o znanstvenom nepoštenju govorimo o narušavanju načela znanstvenoistraživačke

³¹ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.60.

³² Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.59.

³³ Beall's list of predatory journals and publishers. Weebly. Dostupno na: <http://beallslist.weebly.com/>[citirano: 2017-06-15].

čestitosti među kojima jest povreda znanstvene čestitosti i ostali oblici upitnih postupaka u znanosti. Znanstveno nepoštenje manifestira se u izmišljanju rezultata, prepravljaju rezultata, plagiranju, lažnom predstavljanju, netočnosti iznošenih informacija, pristranosti. Kod promicanja znanstvene čestitosti aktivne su i udruge urednika znanstvenih časopisa, među najpoznatijima jest Udruga za etiku u objavljivanju čiji su članovi urednici znanstvenih časopisa. Integritet znanstvenog istraživanja ovisan je o procesu istraživanja koji uključuje prikupljanje podataka, metode analize, predstavljanje i interpretacija rezultata. Opasnost za znanstvenu komunikaciju predstavljaju hakeri koji se bave računalnim kriminalom. Skloni su krađi identiteta časopisa gdje nastoje ostvariti financijsku dobit. Proces krađe identiteta može imati nekoliko oblika među kojima pokretanje mrežne stranice s istim ili sličnim nazivom časopisa, krađa internetske domene časopisa. Hakeri nastoje otkriti časopise koji su relativno ugledni, ali ne održavaju svoje stranice na profesionalan način ili ne plaćaju redovito troškove te je moguće da u jednom trenutku ostaju bez domene.³⁴ Bitno je da izdavači znanstvenih časopisa vode računa o poslovnim podacima kao što su podaci o autoru jer ti podaci mogu biti hakirani te se tako mogu prikupiti elektroničke adrese autora koji objavljuju radove i zloupotrijebiti ih.

4. Informacijska pismenost u znanstvenoj komunikaciji

Informacijska je pismenost pojam koji se javlja 1970-ih godina u informacijskim znanostima, posebno u knjižničarstvu. Prvo se pojam informacijske pismenosti javio u Americi i u Australiji te se njegovo korištenje pripisuje Paulu Zurkowski, tadašnjem predsjedniku Udruženja informacijske industrije. Zurkowski je u Izvješću Nacionalnoj komisiji za knjižnice i informacijsku znanost istaknuo važnost informacijske pismenosti u tehnološkom dobu koji stalno napreduje. Američko knjižničarsko društvo definira informacijski pismenu osobu kao osobu koja prepoznaje informacije kojima može doći do rješenja problema, isto tako pronalazi, vrednuje i organizira informacije.³⁵ Teoretičari iz šireg područja informacijskih

³⁴ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.328.

³⁵ Špiranec, Sonja ; Mihaela Banek Zorica. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2008. Str. 21.

znanosti i knjižničarstva smatraju da je informacijska pismenost širi pojam koji obuhvaća druge tipove pismenosti s obzirom na to da zahvaća različite pojavnosti informacija. Dakle, u sam koncept informacijske pismenosti ulaze oralne informacije, analogni izvori tiskani na papiru, digitalne informacije.³⁶ U istraživačkom svijetu informacijska pismenost omogućuje snalaženje, razumijevanje, kritičko preispitivanje kompleksnih segmenata. U dokumentu u kojem se iznose znanja i vještine potrebne za uspješnu karijeru pod nazivom *Research Development Framework*, navodi se da informacijsku pismenost čine znanja, vještine i kompetencije koje mora imati svaki znanstvenik i istraživač kako bi učinkovito dolazio do željenih znanstvenih informacija.³⁷ Znanstveni procesi ne mogu funkcionirati bez informacijsko-komunikacijske tehnologije. Pojava weba 2.0 znatno je promijenila proces znanstvene komunikacije i interakcije. Mnogi servisi prilagođeni su znanstvenicima gdje na specijaliziranim mrežnim mjestima znanstvenici mogu doći do znanstvenih informacija, ocijeniti ih, objaviti preliminarne rezultate za stvaranje, dijeljenje, objavljivanje i promicanje informacija. Servisi i aplikacije weba 2.0 pri korištenju weba zahtijevaju sofisticiranu vrstu reflektivne, fleksibilne i semiotičke informacijske pismenosti koja napreduje u skladu s webom. U informacijskom okruženju dobrim dijelom se brišu granice između formalne i neformalne komunikacije s obzirom na to da neformalna komunikacija upotrebom alata, mreža i specijaliziranih servisa postaje zabilježena i diseminirana informacija.³⁸ Važna je stavka da je informacijska pismenost kompetencija koja se temelji na etičkim vrijednostima, kritičkom mišljenju i razumijevanju informacijskih prostora. Osniva se na idejama društvene osviještenosti, odgovornosti i pravde, jednakosti i demokratizacije te javnog dobra. Za vrijeme implementacije ideje o otvorenom pristupu između ostalih pojavio se problem predatorskih časopisa, odnosno časopisa upitne kvalitete. Vještine koje nudi informacijska pismenost u tom aspektu omogućile su siguran način upotrebe, proizvodnje, razlikovanja i vrednovanja dostupnih informacija.³⁹

³⁶ Lasić Lazić, Jadranka ; Sonja Špiranec, Mihaela Banek Zorica. Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju. // *Medijska istraživanja* 18, 1(2012), 130.

³⁷ Špiranec, Sonja. Informacijska pismenost kao oslonac znanstvene komunikacije : argumentacijski i primijenjeni okvir. // *Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti* / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 149.

³⁸ Špiranec, Sonja ; Mihaela Banek Zorica. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2008. Str.150.

³⁹ Hebrang Grgić, Ivana. Information literacy and open access in Croatian academic libraries. // *Library Reveiw* 65, 4/5(2016), 258.

5. Struktura znanstvenih časopisa

Prema IFLA- inom objedinjenom izdanju ISBD-a koji je na hrvatski jezik preveden 2014. godine serijska građa je neomeđena jedinica građe gdje nije unaprijed utvrđen kraj izlaženja, numerirana je i objavljena u uzastopnim svešćicima ili dijelovima. Znanstveni časopisi ubrajaju se u periodičku građu. Njihova je karakteristika da donose nove podatke prikupljene istraživanjima znanstvenika.⁴⁰ Članci u časopisima prolaze kroz procese vrednovanja, recenzije. Nije ni strana karakteristika da određeni časopisi kroz upute autorima priželjkiju da članci budu citirani na određeni način. Časopisi čine osnovni oblik znanstvene komunikacije. Nisu se mijenjali 350 godina, međutim bili su izloženi velikim promjenama pojavom računala i informacijsko-komunikacijske tehnologije.⁴¹ U znanstvenim časopisima članci imaju relativno ujednačenu strukturu, iako postoje razlike u strukturi ovisno o znanstvenom području. Znanstveni članci sastoje se od naslova, podatka o autoru, sažetka, ključnih riječi, teksta članka, popisa korištene literature, eventualnih priloga, zahvale ili sl. te prema tim elementima autori otpremaju strukturu članka. Sastoje se i od klasifikacijske ili neke druge oznake članka, kategorije članka, datuma primitka i/ ili datuma prihvatanja članka, podataka o članku i tekućeg naslova koje dodaje uredništvo časopisa.⁴² Važno je da iz sažetka članka uredništvo može iščitati temu kojom se bavi članak i prosuditi je li im sadržaj članka zanimljiv. Isto tako sadržaj članka trebao bi pružiti što više informacija o tekstu kako bi čitatelji mogli odmah procijeniti odgovara li članak njihovim interesima i potrebama. Nadalje, sadržaj članka trebao bi olakšati rad sastavljačima sekundarnih i tercijarnih publikacija kako bi se poboljšale informacijske službe u području. U sažetku moraju biti novi podaci iz članka, numeričke metode, rezultati, opseg postupka, stupanj točnosti. Uredništvo određuje duljinu sažetka, u nekim slučajevima i njegovu strukturu. Uz sažetak vrlo je bitan i način na koji će autor oblikovati tekst članka. Duljinu članka određuje uredništvo odredivši minimalan i maksimalan broj stranica, broj znakova ili broj riječi. Tekst članka trebao bi sadržavati nekoliko osnovnih dijelova u svojoj strukturi među kojima uvod, pregled literature, opis metodologije, uzorak istraživanja, rezultate istraživanja, analizu rezultata, diskusiju, zaključak

⁴⁰ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.65.

⁴¹ Pehar, Franjo ; Zoran Velagić. Uređivanje znanstvenih časopisa u online sustavima za organizaciju uredničkih procesa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 95.

⁴² Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.66.

i popis literature. Sadržaj poglavlja može se prebacivati iz jednog poglavlja u drugi ili se poglavlja mogu povezivati. Hrvatski časopisi ponekad ograničenje definiraju brojem kartica ili araka. Jedna kartica teksta ima 1800 znakova s razmakom, dok jedan autorski arak 16 kartica teksta.⁴³

5.1. Uredništvo časopisa

Uredništvo časopisa uz sadržajno i formalno uređivanje članaka bavi se postupcima koji se odnose na izradu niza dokumenata, izradu plana poslovanja, pravilima uređivanja časopisa, odabiru modela financiranja, pišu izvješća o poslovanju, bave se prodajom pretplata ili pristupa časopisu. Glavni urednici su obično ugledni znanstvenici iz područja interesa časopisa i uz pomoć niza suradnika bavi se uređivanjem časopisa. Članovi uredništva ugledni su i iskusni znanstvenici jako dobro upoznati s područjem kojim se bavi časopis. U časopisima se nalazi popis članova uredništva i glavnog urednika. Podaci o ustanovi u kojoj su zaposleni trebali bi biti naznačeni na uočljivom mjestu, na primjerice, preliminarim stranicama. Proces uređivanja članaka započinje primitkom članka te završava eventualnim objavljivanjem i osiguravanjem pristupa članku. Dobiveni članak uredništvo pročita, zatim ga šalje dalje recenzentima na procjenu. Proces uređivanja obuhvaća i grafičko, jezično i stručno uređivanje. U fazi grafičkog uređivanja oblikuju se stranice, jezično uređivanje obuhvaća lekturu teksta, ispravak stilskih pogrešaka, dok stručno uređivanje vrši se u obliku traženja pogrešaka, ujednačavanje pojmova, strukture teksta.⁴⁴ U radu urednika mogu pomoći i računalni programi detektiranja plagijata, programi za generiranje citata, kontrolu pravopisa ili uređivanje slika i teksta. U procesu uređivanja časopisa danas postoje i online ili web sustavi za prijavu i recenziju rukopisa. Navedeni sustavi su u prvoj fazi sastavljeni od web sučelja i pozadinske baze podataka. Na web sučelju autori i recenzenti učitavaju svoje radove, dok urednik i članovi uredništva imaju brz pristup datotekama rukopisa. Prvi online sustavi imali su za cilj ubrzanje samog postupka od inicijalne predaje članka do konačne verzije, skraćujući i poštanske, telefonske i druge vrste troškova. U drugoj fazi sustave je

⁴³ Pehar, Franjo ; Zoran Velagić. Uređivanje znanstvenih časopisa u online sustavima za organizaciju uredničkih procesa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 98.

⁴⁴ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.67.

karakteriziralo povezivanje sa sustavima poput sustava za upravljanje opskrbom gdje se smanjuju troškovi uređivanja i oblikovanja rukopisa, zatim slijedi povezivanje sa sustavima za upravljanje odnosima s korisnicima koji služe za poboljšanje kvalitete i upotrebljivosti sučelja te na kraju sa sustavima za tehničku podršku. Treću fazu karakterizira jačanje ideje i prakse pristupa rezultatima znanstvenoistraživačkog rada u otvorenom pristupu gdje se uključuju sveučilišni nakladnici, knjižnice i pojedinci u nakladničke projekte utemeljene na suvremenoj tehnologiji. Takvi sustavi koji su danas implementirani u znanstvenom istraživačkom radu i nakladničkom poslovanju olakšavaju vođenje dokumentacije o uredničkom procesu te osiguravaju trajnu pohranu. Sustavi omogućuju digitalno objavljivanje sadržaja tako da se tijekom procesa rada potiče prilagodba teksta digitalnom okruženju. Na takav način časopise u elektroničkom obliku mogu objaviti i uredništva sa slabijim programerskim kompetencijama.

5.2. Numeracija sveščića i godišta

Sveščić je jedan od uzastopnih, objavljenih pojedinačno, dijelova serijske građe. Koristi se još naziv broj. Svezak, godište ili volumen niz je uzastopnih sveščića izdanih tijekom godine. Svezak ne mora obuhvaćati razdoblje jedne kalendarske godine, moguće je da obuhvaća dulje razdoblje. U fazi nabave građe, naročito periodike, odnosno tiskanih časopisa knjižnice nastoje u svom fondu prikupiti sve sveščiće svakog sveska. Kod uvezivanja sveščića u svezak uvezuju se i zajednička naslovna stranica sveska i zajednički sadržaj i kazala. Najčešća je numeracija sveščića arapskim brojkama unutar jednog sveska, no isto tako pojedini sveščići mogu se označiti mjesecom u kojemu je publikacija izašla. Hrvatski časopisi u pravilu imaju brojčane oznake. Umjesto naziva mjeseci ponekad rabe se i nazivi godišnjih doba.⁴⁵ Postoji i praksa kod nekih časopisa da numeraciju ne počinju u novom godištu već se odluče za kontinuiranu numeraciju. Prisutna je i praksa u kojoj uredništva upotrebljavaju dvostruku numeraciju sveščića koja je kontinuirana od prvog godišta i unutar svakog godišta. Nerijetki su slučajevi da se tijekom izlaženja časopisa mijenja urednička politika vezana uz numeraciju. Zapise o navedenom moguće je naći u knjižničnim katalozima pod napomenama. U

⁴⁵ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.73.

elektroničkoj sredini kod numeracije svezaka i svešćića svaki se članak označava datumom objavljivanja.

5.3. Paginacija

Paginacija ili numeriranje stranica časopisa može biti kontinuirana unutar jednog godišta te je takva paginacija, paginacija po godištu i nastavlja se u svakom svešćiću tog godišta ili može počinjati ispočetka u svakom svešćiću i tada se radi o paginaciji po svešćiću. U nekim slučajevima svešćić ima višestruku paginaciju, pa se može raditi naprimjer o dvostrukoj, trostrukoj paginaciji gdje dio primjera može biti paginiran rimskim brojkama, dok drugi dio arapskima. Na primjeru jednostruke kontinuirane paginacije prilikom uvezivanja svešćića u godište numeracija se neće prekidati te će pronalaženje informacija unutar jednog godišta biti praktičnije. Velik broj časopisa rabi jednostruku ili dvostruku paginaciju. Upute za uređivanje znanstvenih časopisa koje su pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta i pod preporukom Ureda za ISSN pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu savjetuju kontinuiranu numeraciju svezaka i svešćića koja je označena arapskim brojevima. Postupak je takav da prvi svezak svakog godišta započinje brojkom te se numeracija nastavlja na sveukupno godište.⁴⁶ Prema ranije spomenutim uputama kod označavanja preferira se brojčano označavanje u odnosu na kronološko. U pravilu paginacija bi trebala početi na prvoj stranici teksta časopisa. Korice, naslovna stranica, stranica sa sadržajem se ne paginiraju. S obzirom na to da se paginacija navodi neprekinuto za cijelo godište prilikom uvezivanja godišta svezak ima kontinuiranu paginaciju.

5.4. Bibliografski podaci

Svešćić znanstvenog časopisa sastoji se od preliminarnih stranica, sadržaja svešćića, dijela s kategoriziranim i nekategoriziranim člancima, kazala kao što su imena kazala, kazala

⁴⁶ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.83.

pojmov a i od uputa autorima i u nekim slučajevima recenzentima. Preliminarne stranice sadrže naslovne stranice zajedno s poledinom te uključuju sve stranice ispred naslovne. Kada govorimo o naslovnoj stranici, govorimo o stranici na kojoj je otisnut naslov publikacije te je to najčešće prednja stranica naslovnog lista. U slučaju da se u publikaciji nalaze više naslovnih stranica onda se odabire ona koja je tiskana jezikom i / ili pismom publikacije. Naslovna stranica publikacije trebala bi sadržavati naslov i ako postoji podnaslov časopisa, ISSN oznaku časopisa, UDK, godinu izdavanja časopisa, svezak i svešćić. Isto tako naslovna stranica publikacije morala bi sadržavati mjesto izdavanja časopisa, naziv izdavača, opseg svešćića, glavnog urednika, članove uredništva i adresu, učestalost izlaženja, nakladu časopisa, cijene pretplate, popis sekundarnih izvora i naziv ustanove ili ustanova ako ih ima više koje sufinanciraju objavljivanje časopisa. Kada govorimo o opsegu svešćića govorimo o početnoj i završnoj stranici svešćića.⁴⁷ Podatak o uredniku trebao bi sadržavati ustanovu zaposlenja urednika i glavni kontakt. Učestalost izlaženja bitna je čitateljima, autorima, recenzentima, a i financijerima kako bi pratili redovitost objavljivanja. Naklada tiskanog časopisa govori o potencijalnoj vidljivosti časopisa i značajnosti za znanstvenu zajednicu. Podaci o visini pretplate važni su svim korisnicima kako bi znali planirati troškove. Kvaliteta časopisa procjenjuje se i njegovom prisutnošću odnosno referiranošću časopisa u bazama podataka. Izdavači hrvatskih znanstvenih časopisa se po pitanju strukturiranja časopisa drže uputa koje se mogu naći na stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta s obzirom na to da je samo ministarstvo financijator većinu časopisa. Što se naslova publikacije tiče, trebao bi biti kratak i jasan te bi trebao točno opisati tematsko usmjerenje časopisa. Tiskana i elektronička inačica časopisa imaju dvije različite ISSN oznake. Na kraju godišta za tiskane časopise objavljuje se zajednički sadržaj godišta koji se uvezuje sa svešćićima.

5.5. Upute autorima

Tiskani časopisi objavljuju upute autorima u svakom svešćiću ili najmanje jedanput godišnje. U elektroničkom časopisima poveznica na upute autorima trebala bi biti prisutna na početnoj mrežnoj stranici. Detaljnost uputa ovisi o odluci urednika. Trebale bi biti objavljene na svim jezicima na kojima se zaprimaju rukopisi. Uputa autorima trebala bi sadržavati opis časopisa, uputu za oblikovanje radova, način predaje radova i proceduru prihvatanja radova. Opis

⁴⁷ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.86.

časopisa sadrži kratki opis znanstvenog područja koji pokriva časopis, koje se teme obrađuju, tko su čitatelji i autori članaka. Na temelju uputa autora, sam autor može procijeniti da li njegov rad potencijalno odgovara časopisu. Isto tako autor će imati uvid u tehničke detalje oblikovanja rukopisa. U uputama autoru, autor može pronaći i način predaje i prihvatanja radova.⁴⁸ U elektroničkoj sredini radovi se predaju elektroničkom poštom ili automatiziranim sustavom za učitavanje rada na jednostavnom korisničkom sučelju. Elektronički časopisi nerijetko omogućuju uvid u opis i upute autorima i onim osobama koje nisu pretplaćeni korisnici te postoje i ogledni članci koji su svima dostupni kako bi se potencijalni autori koji nisu pretplaćeni na časopis mogli vidjeti uvjete koje članak mora zadovoljavati kako bi bio prihvaćen.

6. Troškovi objavljivanja i modeli financiranja znanstvenih časopisa

Objavljivanje znanstvenih časopisa iziskuje određene financijske troškove. Cijena objavljivanja znanstvenih časopisa utječe na dostupnost znanstvenih informacija. S financijske strane objavljivanje časopisa u povijesti dugo vremena se temeljilo na dobroj volji urednika i suradnika te na novčanoj naknadi dobivenoj pretplatom. Komercijalni izdavači formirali bi svoje pretplate tako da budu prihvatljive institucijama i pojedincima. Nakon Drugog svjetskog rata naglim porastom komercijalnih izdavača formirale su se nove cijene na tržištu. Komercijalni izdavači povećali su cijene pretplata s objašnjenjem da je povećanje cijena nastalo zbog sve većih troškova u tehničkom i uređivačkom procesu objavljivanja časopisa. S druge strane nekomercijalni izdavači izražavali su nezadovoljstvo povećanjem cijena te smatrali kako se troškovi objavljivanja mogu regulirati dobrom uporabom informacijsko – komunikacijskih tehnologija. U današnje vrijeme postoje dva modela financiranja znanstvenog izdavaštva. Prvi model pod imenom *user pays* model radi na principu da diseminaciju znanstvenih informacija financiraju korisnici informacija, odnosno njihove znanstvene institucije. Takvi časopisi svoju dobit temelje na pretplate koje ulaze u proračune knjižnica tih institucija. Drugi model naziva se *author pays* sustav gdje časopisi s dobiti koju dobivaju od autora članaka financiraju objavljivanje članaka. Korisnici mogu online pristupiti radovima, a tiskane inačice se dodatno naplaćuju. Više od 85 % istraživanja

⁴⁸ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.89.

objavljena u znanstvenim časopisima financira država.⁴⁹ Financiranje znanstvenih časopisa na hrvatskom prostoru seže još od vremena bivše Jugoslavije kada je časopise sufinancirala Samoupravna interesna zajednica za znanost. Danas u Hrvatskoj dio sredstava koja su predviđena u financiranju znanstvenih otkrića, vlada usmjerava znanstvenim i znanstveno – stručnim časopisima. Najkvalitetniji znanstveni, znanstveno – stručni časopisi u Hrvatskoj te oni koji populariziraju znanstveni rad dobivaju potporu nadležnog ministarstva za pokrivanje troškova objavljivanja časopisa. U manjoj mjeri hrvatski časopisi financirani su i iz drugih javnih izvora, primjerice časopise koji se bave humanističkim područjem imaju novčanu podršku Ministarstva kulture, no mogu ih financirati i znanstveno stručna društva.⁵⁰ Veliki dio hrvatskih znanstvenih časopisa je u otvorenom pristupu te prihodi od pretplate čine mali udio u njihovim prihodima. Nadležni ministar svake godine donosi odluku o visini državne potpore ovisno o prijedlozima koje donosi stručno povjerenstvo koje definira model financiranja i vrši evaluaciju znanstvenih časopisa. Članovi stručnog povjerenstva jesu znanstvenici koji su najčešće iz područja znanstvenog izdavaštva te se mijenjaju svakih nekoliko godina. Znanstveni časopisi moraju ispunjavati određene kriterije kako bi dobili novčanu potporu. U prvom redu moraju biti znanstvene ili znanstveno stručne prirode s tim da većina radova u časopisima budu članci. Trebaju izlaziti redovito bez povezivanja sveščića u združene brojeve te bi časopisi trebali biti recenzirani od strane uglednih recenzenata koji nisu članovi uredništva. No, isto tako, povjerenstvo uzima u obzir kvalitetu časopisa iskazanu određenim egzaktnim kriterijima i opseg časopisa iskazan brojem stranica ili brojem objavljenih radova. Konačna odluka oko iznosa financira časopisa donosi se matematičkim izračunom elemenata kvalitete i opsega. Ključnu komponentu za odabir sufinanciranja časopisa čini međunarodna vidljivost časopisa iskazana prisustvom časopisa u priznatim svjetskim bibliografskim bazama. Godine 2013. došlo je do nadopune postojećih kriterija te kod odabira časopisa za sufinanciranje traži se indeksiranost u jednoj od referentnih međunarodnih baza podataka. Kriterij indeksiranosti u međunarodnim bazama je upotpunjen na način za indekse Journal Citation Reports i SCImago Journal Rank prema kvartilima, odnosno najviše bodova dobiva časopis rangiran u prvom kvartilu, manje časopis koji se nalazi u drugom kvartilu te najmanje

⁴⁹ Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 77.

⁵⁰ Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 79.

ili nula časopis koji se nalazi u trećem ili četvrtom kvartilu.⁵¹ Prema istraživanju provedenom 2014. godine visina iznosa za potporu časopisa iz područja društvenih ili humanističkih znanosti ne može pratiti znatno veliki broj časopisa koji izlazi u tim područjima te je prosječan iznos potpore časopisima manji.⁵² Sufinanciranje časopisa u susjednim zemljama kao što su Srbija i Slovenija bitno se razlikuje. U Sloveniji za financiranje časopisa od 2013. godine zadužena je Javna agencija za znanstvenu djelatnost. Iznos namijenjen državnoj potpori određuje se za sljedeće dvije godine putem javnog natječaja nakon kojeg slijedi procjena i rangiranje časopisa. Kriterij koji je ključni za određivanje iznosa potpore jest indeksiranost u međunarodnim bazama podataka gdje se uzima u obzir kvartil u kojem se časopis nalazi, opseg, naklada, broj sveščića. Slovenija ima upola manji broj znanstvenika u odnosu na Hrvatsku, ali izdvaja nešto veći izvor od Hrvatske te njime financira 20 % manje časopisa.⁵³ U Srbiji časopise financira Ministarstvo prosvjete, znanosti i tehnološkog razvoja. Iznos potpora ovisi o cijeni tiskarskih usluga. Časopis za dobivanje potpore mora zadovoljiti određene kriterije koji odgovaraju činjenicom da časopis mora objavljivati radove znanstvenog karaktera, članovi uredničkog odbora nužno moraju biti istaknuti znanstvenici, mora pridonositi suradnji priznatih znanstvenika, mora redovito izlaziti i provoditi postupak recenzije. Odluku o rangiranosti časopisa provodi Centar za evaluaciju u obrazovanju i znanosti.⁵⁴ Pri ostvarivanju prihoda iz proračunskih sredstava hrvatski znanstveni časopisi zauzimaju bolji položaj u odnosu na srpske. Postoje slučajevi u drugim zemljama Europe te izvaneuropskim zemljama gdje je glavni izvor financiranja časopisa pretplata ili ako se radi o časopisima u otvorenom pristupu nakladu plaća autor kao što je primjer u Italiji.⁵⁵ Kada

⁵¹ Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 81.

⁵² Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 82.

⁵³ Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 83.

⁵⁴ Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 84.

⁵⁵ Vitiello, Giuseppe. Il mercato delle riviste in scienze umane e sociali in Italia : analisi quantitativa e sua evoluzione in ambito elettronico. // Biblioteche oggi, 1(2005), 58. Dostupno i na: <http://www.biblio.liuc.it/scripts/bibblogginj/ricerche.asp?tipo=articolo&art=2883> [citirano: 2017-06-15].

govorimo o časopisima u otvorenom pristupu možemo razlikovati više izvora financiranja među kojima je naplata obrade članaka, članarine, reklame, ponuda sadržaja ili usluga korisnicima za koje se plaća naknada, sufinanciranje od strane izdavača, partnerstvo. Kod troškova koji se odnose na obradu radova i koji se naplaćuju autorima indirektno se traži naknada i od institucija u kojima su ti autori zaposleni. Učestalija je pojava da časopisi traže naplaćivanje objavljivanja rada, međutim neki časopisi naplaćuju troškove odmah nakon slanja ili od svakog autora u slučaju da rad ima više autora. Spomenuti način poslovanja može dovesti do situacija u kojima časopisi snižavaju kriterije recenziranja, što se odražava na kvalitetu časopisa, a isto tako autori moraju imati dovoljno sredstava koje crpe iz projekata da plate objavljivanje radova što može biti problem u manje razvijenim zemljama. Kao dodatnu strategiju ostvarivanja prihoda časopisi u otvorenom pristupu koriste reklame, odnosno oglašavanje na mrežnim stranicama časopisa. Takav način ostvarivanja zarade koriste velike izdavačke kuće s obzirom na to da je za oglašavanje potrebna dobra posjećenost stranice i tehničke mogućnosti oglašivanja. Neki nakladnici koriste model naplate samo tiskanog izdanja časopisa što je ekvivalent pretplate.⁵⁶

Glavni urednik i članovi uredništva moraju godišnje izrađivati planove poslovanja. Kod izrade godišnjeg plana uredništvo treba uzeti u obzir tehničke podatke o časopisu, podatke o tržištu, troškove pripreme, izvore financiranja. Tehnički podaci odnose se na podatke o formatu, broju sveščića u godini, ukupnom broju stranica, vrsti priloga, nakladi, uvezu, korištenim bojama. Uredništvo mora poznavati svoje čitatelje i korisnike, održavati listu pretplatnika, istraživati interese korisnika. Treba uzeti u obzir rad svih suradnika, ali i troškove pripreme koji uključuju i održavanje mrežnih stranica, prilagodbu programa, troškove ureda.⁵⁷ Izdavači i uredništvo moraju pomno analizirati modele financiranja te odabrati onaj koji će u potpunosti zadovoljiti potrebe časopisa. Na kraju godine vrši se analiza troškova koji čine temelj daljnjem planiranju. Stručno planiranje troškova osnova je za kvalitetno i uspješno poslovanje časopisa.

⁵⁶ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.219.

⁵⁷ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str.215.

7. Otvoreni pristup znanstvenim informacijama

Pojam otvorenog pristupa javlja se nakon 2000. godine, iako povijest pristupa seže s početka trećeg tisućljeća. Prvi besplatno dostupan elektronički časopis javlja se 1990. godine, pokreće ga S. Harnad i imenuje ga *Psycology*. Sljedeći važan događaj u smjeru otvorenog pristupa bilo je pokretanje elektroničkog arhiva 1991. godine pod nazivom ArXiv. Arhiv je pokrenuo Paul Ginsparg i pokriva područje fizike. Godine 1999. Pojavljuje se i Inicijativa za otvorene arhive kojoj je cilj bio poboljšanje pristupa elektroničkim arhivima. Inicijativa za otvorene arhive stvorila je protokol za pobiranje metapodataka. Izdavač BioMed Central 2000. godine pokrenuo je svoj prvi besplatni mrežni časopis, dok je Sveučilište u Southamptonu izradilo otvoreni softer eprints koji je služio za pohranjivanje elektroničkih tekstova.⁵⁸ Peter Suber 2001. godine pokrenuo je besplatnu mrežnu publikaciju *Free Online Scholarship Newsletter* koja se bavila objavljivanjem sadržaja vezanih uz besplatan pristup znanstvenim informacijama.⁵⁹ Snažni razvoj i brzo širenje otvorenog pristupa nastaje nakon donošenja inicijativa o otvorenom pristupu.

7.1. Inicijative o otvorenom pristupu

U veljači 2002. godine donesena je Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup. Naglašava važnost povezivanja novih tehnologija s dugogodišnjim objavljivanjem znanstvenih informacija u znanstvenim časopisima.⁶⁰ Otvoreni pristup je prema Inicijativi definiran kao elektronička distribucija recenziranih znanstvenih radova te pruža mogućnost besplatne i neograničene dostupnosti. Korisnici mogu čitati, učitavati, kopirati, pretraživati tekstove uz pridržavanje određenih moralnih komponenti autorskog prava. Postoje dva načina ostvarivanja otvorenog pristupa, odnosno zlatni i zeleni put. Spomenuti putovi se odnose na

⁵⁸ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str 241.

⁵⁹ Macan, Bojan. Iz naših knjižnica: FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji : časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 63, 7/8(2014), 269.

⁶⁰ Stojanovski, Jadranka. (R)evolucija znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 60.

samoarhiviranje i objavljivanje u otvoreno dostupnim časopisima. Putovi se međusobno nadopunjuju. Zlatnim putem ostvaruje se otvoreni pristup tako što uredništvo časopisa objavljene radove učini dostupnim putem objavljivanja u otvorenim ili djelomično otvorenim dostupnim časopisima ili u besplatnu dostupnu bazu podataka. Zelenim putem ostvaruje se otvoreni pristup tako što ustanove koje financiraju znanstvena istraživanja obavežu autore na polaganje radova u neki od otvoreno dostupnih repozitorija ili institucijski repozitorij u postojećim strojno čitljivih formatima.⁶¹ U lipnju 2003. godine objavljena je Izjava iz Bethesde o izdavaštvu u otvorenom pristupu. U dokumentu upućuju se sudionici znanstvene komunikacije o koracima koji su nužni za brzi prelazak iz tradicionalnog oblika izdavaštva u izdavaštvo u otvorenom pristupu. Uvodni dio izjave navodi definicije i uvjete koje su pripisane publikacijama koje ostvaruju otvoreni pristup. Iza definicija slijede izjave tri radne grupe. Prva radna grupa je grupa znanstvenih ustanova i ustanova koje financiraju znanstvena istraživanja. Druga je grupa knjižnica i izdavača i na kraju treća radna grupa znanstvenika i znanstvenih udruga.⁶² Godine 2003. donesena je još jedna deklaracija. Radi se o Berlinskoj deklaraciji o otvorenom pristupu znanstvenom znanju. Zaključak je trodnevne konferencije o otvorenom pristupu i oslanja se na prethodne dvije. Prvi puta deklaracija spominje kulturnu baštinu i baštinske ustanove. U deklaraciji se potiče i razvoj novih načina vrednovanja otvorenog pristupa. Financijeri imaju vrlo važnu ulogu u promicanju otvorenog pristupa.⁶³ Kod otvorenog pristupa osnovno značenje ima i obveza pohranjivanja časopisa u repozitorije u otvorenom pristupu pod nazivom mandat. Takva obveza osigurava pristup radovima odmah ili nakon nekog vremena bez obzira da li su časopisi komercijalnih ili nekomercijalnih izdavača. Otvoreni pristup dozvoljava znanstvenicima povećanje vidljivosti svojim publikacijama i istraživačkom radu, diseminaciju radova, jednostavno pronalaženje i čitanje. Dok sveučilištima i istraživačkim institutima otvoreni pristup osigurava bolju vidljivost i reputaciju ustanove. Također pridonosi misiji, viziji i vrijednostima ustanove. Kada govorimo o dobrobitima otvorenog pristupa važno je spomenuti da otvoreni pristup omogućuje uvid u rezultate istraživanja do kojih se došlo financiranjem sredstvima poreznih obveznika te

⁶¹ Fabris, Martina. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014. Str. 54.

⁶² Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str 244.

⁶³ Stojanovski, Jadranka. (R)evolucija znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 60.

doprinosi bržem i ravnomjernijem razvoju znanosti u svijetu.⁶⁴ Pojava otvorenog pristupa uzrokovala je pojavu razlikovanja dvije podvrste njegova ostvarivanja, ovisno o tome kakva su ograničenja pristupa odnosno koja se ograničenja uklanjaju, a to su gratis i libre otvoreni pristup, prema činjenici da engleski izraz *free* može značiti besplatan ili slobodan. P. Suber i S. Harnad predložili su 2008. godine razlikovanje slabog i jakog otvorenog pristupa. Slabi otvoreni pristup uklanja ograničenja vezana uz cijenu, odnosno besplatan je, dok jaki otvoreni pristup uklanja ograničenja vezana uz dozvole korištenja. Vođena je rasprava te je došlo do zaključka da navedeni pojmovi nisu najbolje rješenje, pa su iste godine Suber i Harnad umjesto jakog i slabog otvorenog pristupa uveli gratis i libre, gdje gratis otvoreni pristup jamči samo pravo na čitanje, a libre garantira još neka prava poput pravo na ponovno korištenje, dijeljenje i mijenjanje.⁶⁵ Razlikuju se dvije vrste izdavača otvoreno dostupnih časopisa. Prvi primjer izdavača objavljuje u otvorenom pristupu i troškove naplaćuju od autora, ustanova koje financiraju istraživanje, a drugi primjer su hibridni izdavači koji imaju dugu tradiciju objavljivanja časopisa još od vremena prije pojave e-časopisa te oni nude mogućnost otvorenog pristupa za članke čiji autori žele platiti troškove objavljivanja. U današnjem tehnološkom društvu sve se više koriste materijali koji su dostupni u digitalnom obliku, odnosno materijali do koji se može doći putem mrežnih stranica. Pojavom institucijskih repozitorija u otvorenom pristupu olakšano je pregledavanje i pretraživanje novih znanstvenih postignuća u različitim područjima istraživanja. Repozitoriji u otvorenom pristupu omogućili su pregledavanje sadržaja svim korisnicima u bilo koje vrijeme bez plaćanja određene naknade. Sva nova znanstvena istraživanja otvorena su široj javnosti. Važnost institucijskih repozitorija očituje se u tome što danas gotovo da i ne postoji ozbiljna znanstvena institucija u svijetu koja ne posjeduje vlastiti institucijski repozitorij. Hrvatska zaostaje za vodećim znanstvenim zemljama po broju i ulozi repozitorija u akademskoj zajednici.⁶⁶

⁶⁴ Macan, Bojan. Iz naših knjižnica: FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji : časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 63, 7/8(2014), 270.

⁶⁵ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str 258.

⁶⁶ Fabris, Martina. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014. Str.58

7.2. Otvoreni pristup u Hrvatskoj

Hrvatska znanstvena zajednica ubraja se u periferne zajednice, odnosno u zajednice s ne u potpunosti razvijenom ekonomijom i jezikom koji nije svjetski rasprostranjen. Stoga hrvatska znanstvena zajednica nastoji sve članke ili bar dio njih objavljivati na engleskom jeziku, osim područja koja se bave proučavanjem hrvatskog jezika ili povijesti.⁶⁷ Hrvatski znanstvenici imaju problema s nabavom opreme za svoj istraživački rad jer je često vrlo skupa. Izdavači hrvatskih znanstvenih časopisa uglavnom su nekomercijalni izdavači koje financira država ili lokalna zajednica. Postoji veliki broj znanstvenih područja u Hrvatskoj kojima se bavi mali broj znanstvenika što dovodi do slabe objektivizacije u postupku vrednovanja. Hrvatska podupire otvoreni pristup kao način znanstvene komunikacije te je mnogo radova napisano na tu temu, a i same inicijative o otvorenom pristupu su odmah nakon donošenja prevedene na hrvatski jezik. Jedna je od rijetkih država gdje su svi važniji znanstveni časopisi u otvorenom pristupu. Znanstvena zajednica u Hrvatskoj vrlo je mala stoga postoji potreba za implementacijom središnje infrastrukture na nacionalnoj razini koja bi omogućila samoarhiviranje svim akademskim institucijama. U obrazovnim i znanstvenim ustanovama u Republici Hrvatskoj postoje pozitivni primjeri vezani uz otvoreni pristup među kojima su Medicinski fakultet, Filozofski fakultet, Fakultet strojarstva i brodogradnje, Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Osijeku, Institut Ruđer Bošković, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Sveučilišni računski centar.⁶⁸ Sagledajući princip zlatnog puta, velik broj hrvatskih izdavača spremno je staviti svoje radove u otvorenom pristupu odmah nakon objavljivanja.⁶⁹ Takva je činjenica moguća zbog nekomercijalnosti izdavača. Isto tako u Hrvatskoj je оформljen portal Hrčak, koji je središnji portal za pristup hrvatskim znanstvenim časopisima. Nastao je 2003. godine uz inicijativu Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva.⁷⁰ Realiziran je kao projekt

⁶⁷ Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str 263.

⁶⁸ Krelja Kurelović, Elena ; Sabina Rak ; Jasminka Tomljanović. Prihvatanje otvorenog pristupa u znanosti i obrazovanju. // Zbornik Veleučilišta u Rijeci 1, 1(2013), 13.

⁶⁹ Hebrang Grgić, Ivana. Scholarly journals at the periphery: the case of Croatia. // Learned Publishing 27, 1(2014),17.

⁷⁰ Petrak, Jelka. Otvoreni pristup : put k znanju kao javnom dobru. // Slobodan pristup informacijama : 13. i 14. okrugli stol : zbornik radova / uredile Tea Grašić-Kvesić i Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 47.

Sveučilišnog računalnog centra kojeg podupire država. Cilj projekta bio je okupiti na jednom mjestu metapodatke o svim hrvatskim znanstvenim časopisima. Portal je započeo s objavljivanjem 2005. godine. Omogućuje pretraživanje časopisa po abecedi naslova časopisa i po znanstvenom području, dok se članci mogu pretraživati po naslovu, autoru, ključnim riječima, izdavaču i časopisu. Prisutni su i podaci o posjećenosti časopisa i o broju učitavanja svakog pojedinog članka. Hrvatska se svrstava među zemlje s najvećim brojem otvoreno dostupnih časopisa.⁷¹ Otvoreni pristup je u Hrvatskoj promoviran putem programa Sustav znanstvenih informacija Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, stvorene su radne grupe u sklopu Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva i 2012. godine donesena je Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu.⁷²

7.3. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu

Otvoreni pristup znanstvenim informacijama zagovara i Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, a to potvrđuju dokumentom koji je objavljen 2006. godine pod nazivom Znanstvena i tehnologijska politika Republike Hrvatske. U njemu se navodi da znanstveni i tehnološki sustav koji se financira iz javnih sredstava mora biti otvoren za javnost. Rezultati istraživanja i razvoja financiranog iz javnih sredstava trebali bi biti dostupni javnosti u obliku otvorenih publikacija ili otvorenog pristupa bazama podataka. O otvorenom pristupu znanstvenim informacijama govori se mnogo, naročito se posljednjih godina mnogo pisalo i govorilo i u Hrvatskoj, uglavnom u knjižničarskim krugovima, a u listopadu 2012. godine javnosti je predstavljena inicijativa koje je potekla iz krugova znanstvenika i visokoškolskih nastavnika koji je već duže vrijeme susreću i propagiraju ideju otvorenog pristupa pod nazivom Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. U Deklaraciji se polazi od Budimpeštanske inicijative o otvorenom pristupu, Berlinske deklaracije o otvorenom pristupu, Budimpeštanske deklaracije o pravu na pristup informacijama i Izjave o otvorenom pristupu. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu donesena je s ciljem osvijestavanja svih sudionika u stvaranju, objavljivanju, korištenju i čuvanju znanstvenih

⁷¹ Stojanovski, Jadranka. (R)evolucija znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 61.

⁷² Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016. Str 266.

informacija u Hrvatskoj.⁷³ U njoj se naglašava temeljna važnost znanstvenih informacija, nužnost njihove dostupnosti svima i obvezu njihovog trajnog čuvanja. Deklaracija je nastala s ciljem osviješćivanja sudionika u procesu korištenja i čuvanja znanstvenih informacija. Sadrži 8 točaka. Sastavila ju je grupa informatičkih stručnjaka, knjižničara i studenata na inicijativu Mislava Grgića s Fakulteta elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu. Nedugo nakon njenog objavljivanja prikupljeno je 600 potpisa potpore pojedinaca i 20 institucijskih potpora.⁷⁴

7.4. Otvoreni pristup u Italiji

Italija u studenome 2004. godine donosi razrađeni primjer Berlinske deklaracije o otvorenom pristupu pod nazivom Mesinska izjava. U Mesinskoj izjavi prepoznata je važnost disperzije znanstvene komunikacije koja omogućuje napredak ekonomskih i kulturnih aspekata zajednice. Izjavu je potpisalo 74 sveučilišta u odnosu na 77 postojećih. U studenome 2014. godine izjava je nadopunjena s planom rada koji seže od 2014. do 2018. godine. Konferencija rektora talijanskih sveučilišta (CRUI), nakon Mesinske izjave je u zajedništvu s Komisijom knjižničara oformila radnu skupinu za rad na modelu otvorenog pristupa. Grupa je sastavila niz dokumenata i smjernica za unaprjeđenje otvorenog pristupa u talijanskim znanstveno – istraživačkim krugovima.⁷⁵ U sklopu toga 2007. godine nastale su smjernice za pohranjivanje doktorskih disertacija u otvorenim arhivima, a zatim 2009. godine smjernice za institucijske repozitorije. Disperzija institucijskih arhiva u Italiji pospješila je proces znanstvene komunikacije, te preuzela ključnu ulogu u vrednovanju akademskih radova. Isto tako, Italija je sudjelovala u niz europskih projekata o otvorenom pristupu među kojima su OpenAIRE koji je fokusiran na strukturu istraživanja, zatim MedOANet i Pasteru4OA koji su fokusirani

⁷³ Fabris, Martina. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014. Str.70.

⁷⁴ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. FER. Dostupno na: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija#> [citirano: 2017-06-15].

⁷⁵ Fava, Ilaria. Riviste open access in Italia: stato dell'arte. // Associazione Italiana biblioteche 55, 3(2015), 1 Dostupno i na: <http://aibstudi.aib.it/article/view/11291/10553> [citirano: 2017-06-15].

na unaprjeđenje nacionalne politike.⁷⁶ Znanstveni članak objavljen u časopisu završni je produkt cjelokupnog istraživačkog rada, zato arhivi u otvorenom pristupu ključni su za unaprjeđenje ugleda autora i uspjeha članka, odnosno njegove vidljivosti. Dokazano je u talijanskom primjeru da su članci koji se nalaze u otvoreno dostupnim arhivima citiraniji od ostalih članaka te prema istraživanju provedenom 2014. godine broj talijanskih znanstvenih časopisa u otvorenoj bazi DOAJ stalno raste, međutim slaba je prisutnost talijanskih časopisa u međunarodnim baza i portalima s otvorenim pristupom.⁷⁷

8. Usporedba hrvatskih i talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti

8.1. Cilj i metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno na uzorku od 50 hrvatskih i 50 talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti. Nastojalo se analizirati približno jednak broj talijanskih i hrvatskih znanstvenih časopisa po disciplinama u području društvenih znanosti. Glavni cilj istraživanja bio je utvrditi i usporediti dostupnost strukturnih podataka o hrvatskim i talijanskim znanstvenim časopisima iz područja društvenih znanosti na mrežnim stranicama časopisa. Metodologija korištena u istraživanju je analiza sadržaja mrežnih stranica časopisa. Uvidom na mrežne stranice pojedinih časopisa koji čine uzorak istraživanja prikupljeni su podaci o objavljivanju ili neobjavljivanju sljedećih elemenata uz časopis: 1. prisutnost urednika; 2. postojanje tiskane inačice časopisa; 3. broj godina koliko je časopis na mrežnoj stranici; 4. oblik paginacije; 5. prisutnost kazala pojmova; 6. prisutnost uputa autorima; 7. učestalost izlaženja časopisa; 8. prava korištenja; 9. podatak o izdavaču (komercijalni ili nekomercijalni); 10. broj baza podataka u kojima su prisutni časopisi; 11. ustanova zaposlenja

⁷⁶ Fava, Ilaria. Riviste open access in Italia: stato dell'arte. // Associazione Italiana biblioteche 55, 3(2015), 1
Dostupno i na: <http://aibstudi.aib.it/article/view/11291/10553> [citirano: 2017-06-15].

⁷⁷ Fava, Ilaria. Riviste open access in Italia: stato dell'arte. // Associazione Italiana biblioteche 55, 3(2015), 3
Dostupno i na: <http://aibstudi.aib.it/article/view/11291/10553> [citirano: 2017-06-15].

urednika; 12. prisutnost DOI oznake; 13. ISSN oznaka (postoji li za tiskanu, mrežnu verziju časopisa, za obje ili ne postoji); 14. nalazi li se časopis u otvorenom ili zatvorenom pristupu. Prikupljeni su podaci uneseni u tablice i analizirani u programu Microsoft Excel. Pretpostavka je da će strukturni podaci o časopisima na mrežnim stranicama hrvatskih znanstvenih časopisa u odnosu na strukturne podatke na mrežnim stranicama talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti biti potpuniji, odnosno da će biti navedeni svi istraživani elementi uz časopis. Pretpostavka je utemeljena i na saznanju o prisustvu Hrčka, Portala znanstvenih časopisa Republike Hrvatske u kojemu se nalazi velik broj hrvatskih znanstvenih časopisa u otvorenom pristupu.

Urednici znanstvenih časopisa svojim iskustvom i ugledom jamče kvalitetu članka i cijelog časopisa. Uz podatak o glavnom uredniku trebao bi se nalaziti i podatak o ustanovi zaposlenja urednika i podatak za kontakt s obzirom na to da je urednik odgovoran za cijeli proces objavljivanja, za komunikaciju s autorima, recenzentima i ostalim suradnicima. Izdavači časopisa svojim ugledom i rangiranošću svojih časopisa garantiraju znanstvenicima kvalitetne i provjerene znanstvene informacije. Numeracija svešćica važna je radi identifikacije pojedinih jedinica. U razjašnjenju kompliciranih numeracija bitnu ulogu ima knjižnica. Paginacija omogućuje lakše pronalaženje informacija o interesnoj temi. Važno je prilikom citiranja točno navesti paginaciju kako bi se jedinice mogle jednoznačno identificirati. Kazala pojmovi olakšavaju snalaženje i pronalaženje željene informacije u časopisima. Broj godina koliko je časopis na mrežnoj stranici može ukazivati na tradiciju objavljivanja, dosljednost, ali i prilagođenost časopisa svjetskim trendovima u znanstvenom izdavaštvu. Podatak o učestalosti izlaženja čitateljima, autorima i recenzentima daje informaciju kakav je ritam izlaženja časopisa, dok je za financijere i citatne baze podataka informacija korisna pri praćenju redovitosti objavljivanja s obzirom na to da financiranje časopisa i/ili njegovo uključivanje u baze podataka može ovisiti o redovitošću izlaženja. Redovito objavljivanje svešćica ukazuje na dosljednost i odgovornost uređivačke politike. Također, redovitost izlaženja uvjet je pri dodjeljivanju ISSN oznake. ISSN oznaka međunarodna je standardna oznaka koja identificira serijsku građu neovisno o zemlji izdavanja, jeziku, učestalosti izlaženja, te časopisi koji izlaze i u tiskanom i u elektroničkom obliku imaju dvije različite ISSN oznake. DOI oznaka je identifikator koji trajno identificira digitalne objekte intelektualnog vlasništva. Dodjeljuje se objektu te je trajna poveznica sa svim informacijama o objektu kao primjerice gdje se objekt nalazi na internetu. Prisustvo časopisa u bazama podataka daje uvid u kvalitetu časopisa i u njegovu vidljivost u domaćim i međunarodnim

znanstvenim krugovima. Upute autorima sadrže informacije o opisu časopisa, upute za oblikovanje, način predaje i proceduru prihvatanja radova te njihovo prisustvo može urednicima smanjiti vrijeme oko pripreme i prijeloma članka. Prava korištenja definiraju opseg u kojemu se određeni intelektualni rad i u koje svrhe može koristiti, odnosno koja su prava ili licence koje štite intelektualni rad. Dostupnost časopisa u otvorenom pristupu može uvjetovati veću citiranost radova u časopisu i njihovih autora s obzirom na lakši pristup člancima, te može pridonijeti svjetskom plasiranju i ugledu časopisa.

8.2. Odabir uzorka

Pri odabiru uzorka postavljena su dva kriterija. Prvi je kriterij da hrvatski i talijanski znanstveni časopisi prema *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i grana*, u sferi društvenih znanosti pokrivaju sljedeća polja: ekonomija, pravo, politologija, informacijske i komunikacijske znanosti, sociologija, psihologija, pedagogija, edukacijsko-rehabilitacijske znanosti, logopedija, kineziologija, demografija, socijalne djelatnosti, sigurnosne i obrambene znanosti, interdisciplinarne društvene znanosti.⁷⁸ Drugi je kriterij da su časopisi aktivni.

8.3. Analiza rezultata

U provedenom istraživanju nazivi časopisa, odnosno popis hrvatskih znanstvenih časopisa koji pokrivaju područje društvenih znanosti i koji zadovoljavaju kriterije uzorka pronađeni su na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske, Hrčku. Nazivi talijanskih znanstvenih časopisa koji zadovoljavaju postavljeni uzorak preuzeti su sa 8 platformi, a to su sljedeće: Libraweb, Medialibraryonline, Riviste open access FUP, Sherpa romeo, University press Italiane per un'editoria accademica di qualità, DOAJ, Rivisteweb i Comitato interuniversitario Base dati ed editoria in rete.

Rezultati provedene analize utvrdili su da se svi hrvatski znanstveni časopisi iz analiziranog uzorka nalaze u otvorenom pristupu. Kod talijanskih znanstvenih časopisa iz uzorka 58%

⁷⁸ Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. // Narodne novine 118(2009).

časopisa je u otvorenom pristupu (29 časopisa) i 42% časopisa u zatvorenom pristupu (21 časopis). Od ukupno 50 analiziranih hrvatskih znanstvenih časopisa iz društvenih znanosti 24% časopisa (12 časopisa) je 11 godina na mrežnoj stranici, a 6% (3 časopisa) tek godinu dana (Tabela 1.). Na mrežnoj stranici je 2% talijanskih znanstvenih časopisa (1 časopis) već 15 godina, 8% časopisa (4 časopisa) je godinu dana, te najviše talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti prisutno je 14 godina na mrežnim stranicama njih 28%, 14 časopisa (Tabela 2.).

Hrvatski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti	
broj časopisa	broj godina koliko je časopis na mrežnoj stranici
3	1
4	2
3	3
1	4
1	5
5	6
3	7
4	8
3	9
11	10
12	11

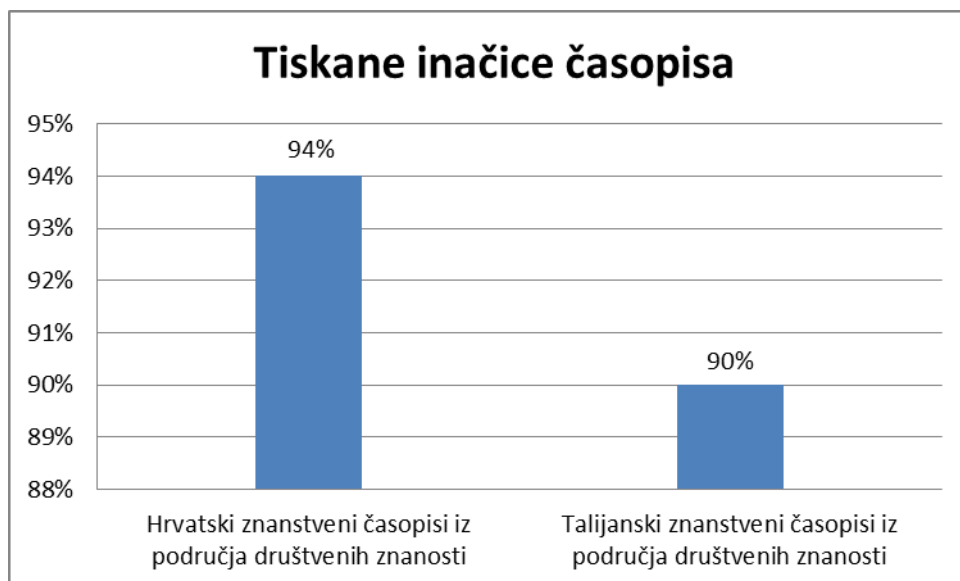
Tabela 1. Broj godina hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti na mrežnoj stranici

Talijanski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti	
broj časopisa	broj godina koliko je časopis na mrežnoj stranici
4	1
1	2
2	3
3	4
2	5
3	6
2	7
2	8
2	9
3	10
6	11
2	12
3	13
14	14
1	15

Tabela 2. Broj godina talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti na mrežnoj stranici

8.3.1. Tiskane inačice časopisa

Tiskane inačice časopisa sadrži 94% hrvatskih znanstvenih časopisa (47 časopisa) iz uzorka i 90% talijanskih znanstvenih časopisa (45 časopisa) (Grafikon 1.).

Grafikon 1. Prisutnost tiskanih inačica časopisa

8.3.2. Urednik

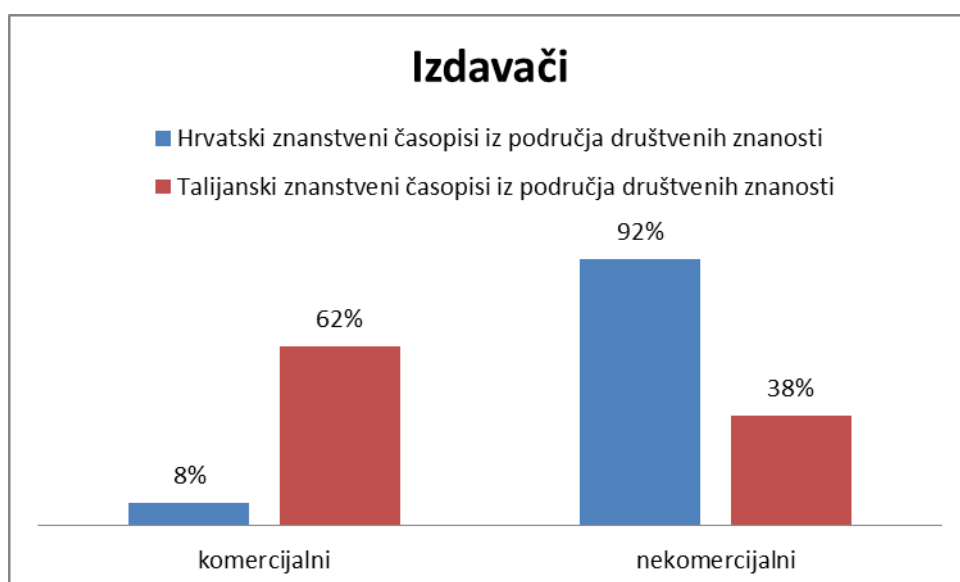
Podatak o uredniku časopisa pronađen je u svim analiziranim talijanskim znanstvenim časopisima. U hrvatskim znanstvenim časopisima iz područja društvenih znanosti podatak o uredniku nalazi se u 96% časopisa (48 časopisa) dok, 4% časopisa (2 časopisa) nemaju naveden podatak o uredniku. Međutim, u 54% hrvatskih znanstvenih časopisa (27 časopisa) pronađen je podatak o ustanovi zaposlenja urednika, dok u talijanskim znanstvenim časopisima podatak o ustanovi zaposlenja urednika pronađen je u 48% časopisa, odnosno 24 časopisa (Grafikon 2.).

Grafikon 2. Prisutnost podataka o ustanovi zaposlenja urednika

8.3.3. Izdavači

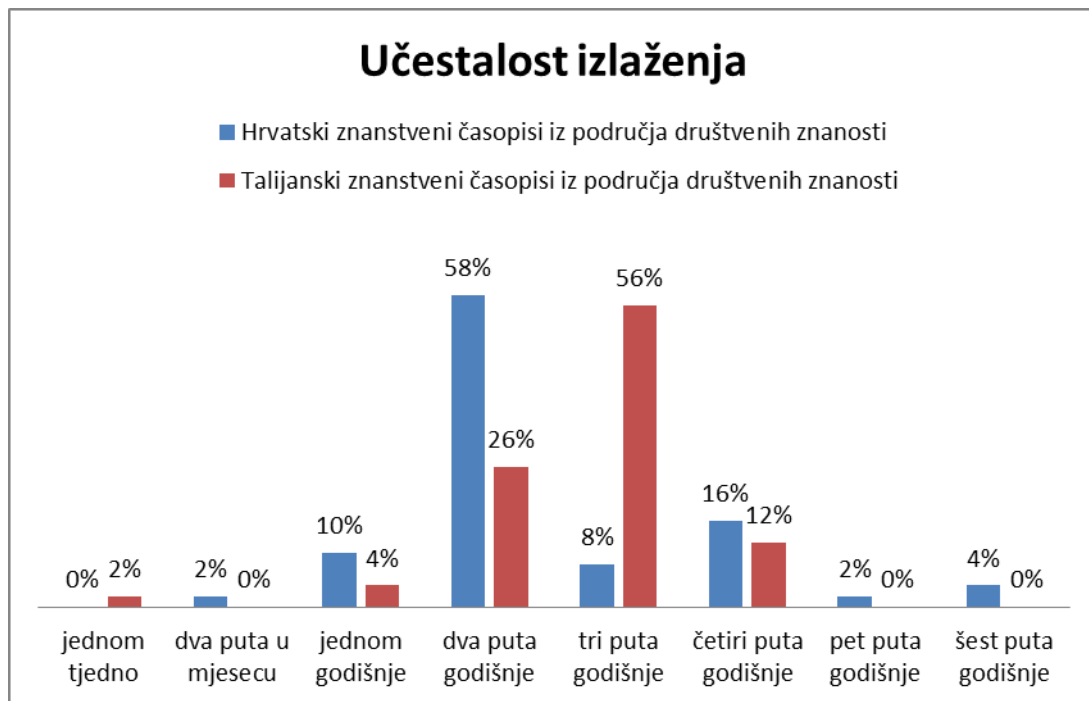
Komercijalni izdavači u Hrvatskoj specijalizirani za područje društvenih znanosti izdaju tek 8% časopisa, dok je u Italiji broj komercijalnih izdavača koji izdaju časopise u području društvenih znanosti znatno veći, 62% (Grafikon 3.).

Grafikon 3. Postotak komercijalnih i nekomercijalnih izdavača

8.3.4. Učestalost izlaženja

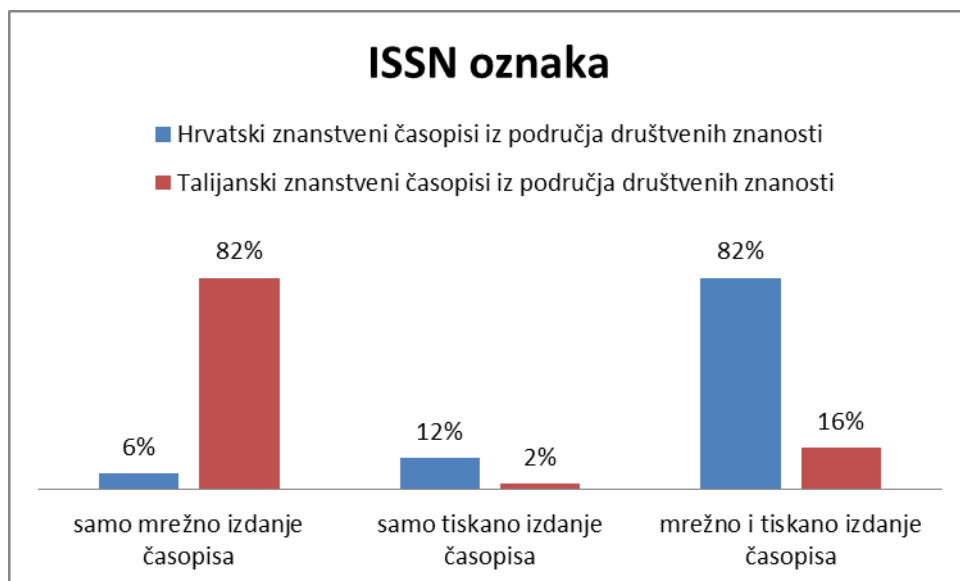
Najveći broj analiziranih hrvatskih časopisa izlazi dva puta godišnje 58% (29 časopisa), a najveći broj analiziranih talijanskih časopisa izlazi tri puta godišnje 56% (28 časopisa) (Grafikon 4.).

Grafikon 4. Učestalost izlaženja časopisa

8.3.5. ISSN oznaka

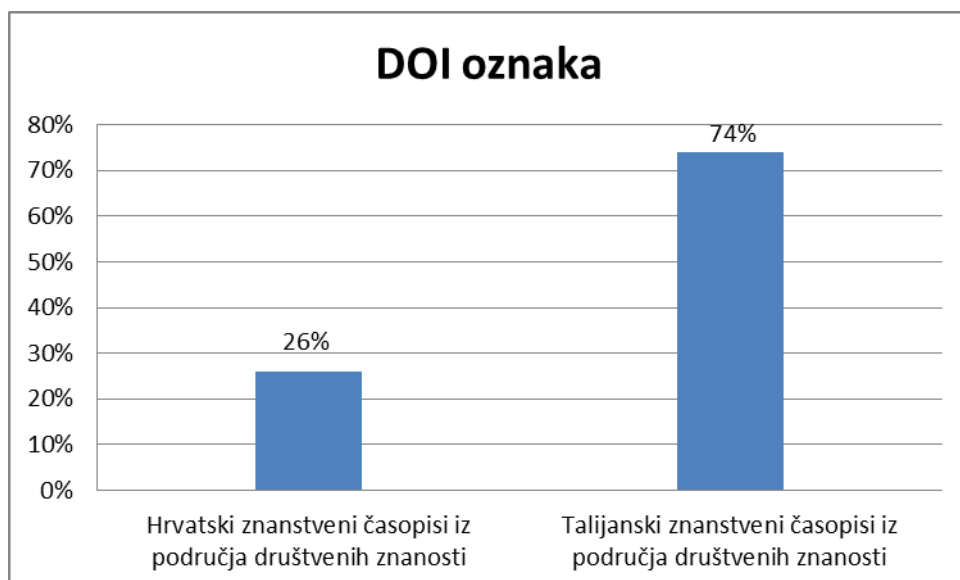
Na analiziranim mrežnim stranicama časopisa postoje razlike u prisutnosti ISSN oznake. Na mrežnih stranica talijanskih časopisa kod najvećeg broja časopisa prisutan je podatak o ISSN oznaci samo za mrežno izdanje, 82% časopisa (41 časopis), dok kod hrvatskih časopisa najveći je broj onih časopisa kod kojih je prisutan podatak o ISSN oznaci i za tiskano i za mrežno izdanje, 82 % časopisa (41 časopis) (Grafikon 5.).

Grafikon 5. Prisutnost ISSN oznake

8.3.6. DOI oznaka

DOI oznaka prisutna je u 26% hrvatskih (13 časopisa) i u 74% talijanskih znanstvenih časopisa (37 časopisa) (Grafikon 6.).

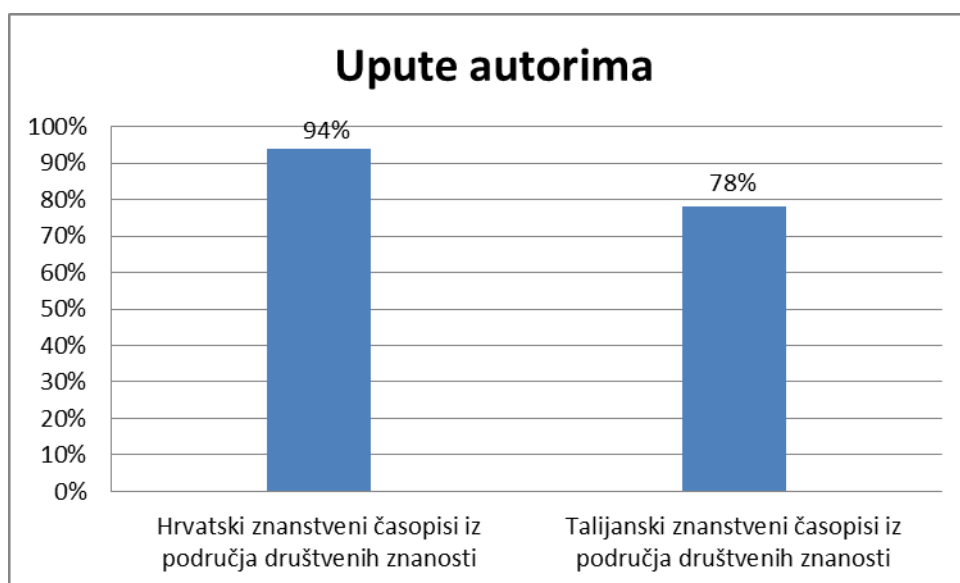
Grafikon 6. Prisutnost DOI oznake

8.3.7. Kazalo pojmova

Kazalo pojmova nema nijedan analizirani talijanski časopis i tek 10% hrvatskih analiziranih časopisa (5 časopisa). U elektroničkoj sredini prisutna je mogućnost pretraživanja i pronalaženja pojmova u časopisu, stoga prisustvo kazala pojmova nije od velike važnosti kao što je to u tiskanoj sredini gdje kazalo pojmova olakšava korisnicima pronalaženje željenih informacija u časopisu.

8.3.8. Upute autorima

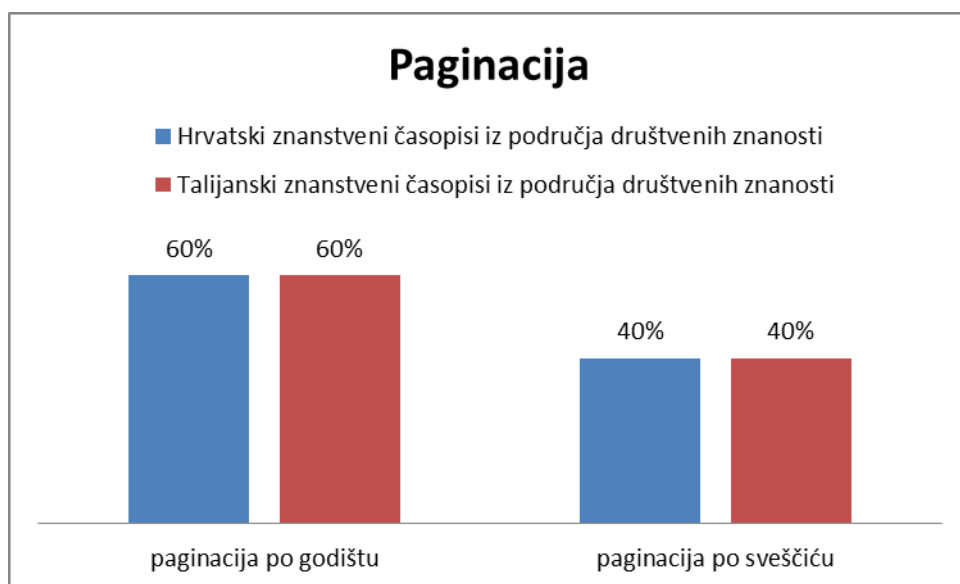
Velik je broj i hrvatskih i talijanskih znanstvenih časopisa koji sadrže upute autorima, u hrvatskom slučaju radi se o 94% časopisa (47 časopisa), dok u talijanskom slučaju 78% časopisa (39 časopisa) (Grafikon 7.).

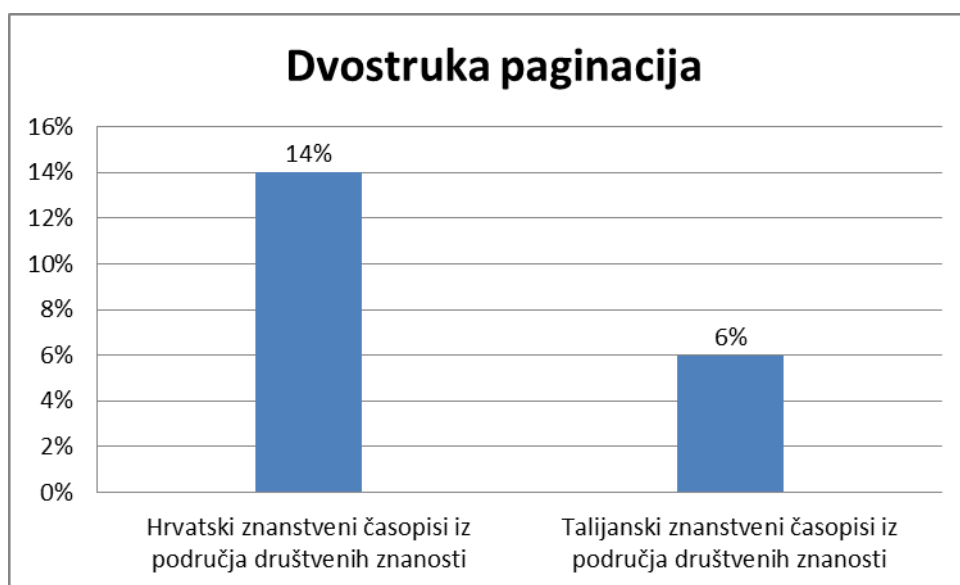
Grafikon 7. Prisutnost uputa autorima

8.3.9. Paginacija

Paginacija po godištu najučestalija je i za talijanske i za hrvatske časopise i jednak je i postotak hrvatskih i talijanskih časopisa koji ju koriste, odnosno koristi ju 60% hrvatskih i 60% talijanskih časopisa (Grafikon 8.).

Grafikon 8. Paginacija časopisa

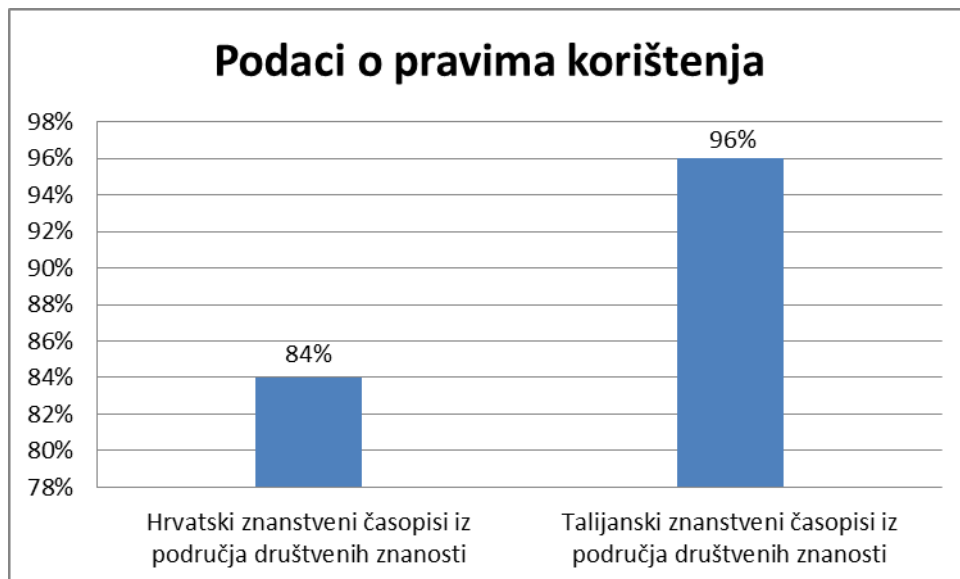

Grafikon 9. Prisutnost dvostruke paginacije

Kod dvostruke paginacije u svakom se sveščiću nastavljaju dvije paginacije. Kao što je slučaj u istraživanim časopisima stranice s predmetnim kazalom i uvodnikom mogu biti označene rimskim brojkama, dok su arapskim brojkama označene sve ostale stranice. Dvostruka paginacija prisutna je u 14% hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti (7 časopisa) i u 6% talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti (3 časopisa) (Grafikon 9.).

8.3.10. Prava korištenja

Većina časopisa sadrži podatke o pravima korištenja, mali postotak hrvatskih časopisa (16 %) i mali dio talijanskih časopisa (4%) nema na mrežnoj stranici navedena prava korištenja časopisa (Grafikon 10.).

Grafikon 10. Prisutnost podataka o pravima korištenja

8.3.11. Prisutnost u bazama podataka

Najviše časopisa je i u hrvatskom i talijanskom slučaju prisutno u jednoj bazi podataka. U hrvatskom slučaju 28% časopisa (14 časopisa), a u talijanskom slučaju 20% časopisa (10 časopisa). Međutim, postoji i primjer jednog hrvatskog časopisa prisutnog u 25 baza i jednog talijanskog časopisa prisutnog u 24 baza podataka. Prosječan broj baza u kojima se nalaze hrvatski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti iznosi 4%, a prosječan broj baza u kojima se nalaze talijanski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti 7% baza. (Tabela 3.) (Tabela 4.).

Hrvatski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti	
broj časopisa	broj baza podataka u kojima su prisutni časopisi
14	1
3	2
1	3
5	4
5	5
5	6
3	7
2	8
2	9
3	10
2	11
1	12
1	13
1	15
1	25

Tabela 3. Broj baza podataka u kojima su prisutni hrvatski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti

Talijanski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti	
broj časopisa	broj baza podataka u kojima su prisutni časopisi
10	1
5	2
2	3
4	4
5	6
2	7
5	8
2	9
2	10
1	11
2	12
3	14
3	15
1	16
1	17
1	18
1	24

Tabela 4. Broj baza podataka u kojima su prisutni talijanski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti

8.4. Zaključak istraživanja

Rezultati provedenog istraživanja utvrdili su činjenicu da mrežne stranice talijanskih i hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti dobrim dijelom sadrže sve temeljne informacije o pojedinom časopisu, te je stoga opovrgnuta pretpostavka da mrežne stranice hrvatskih znanstvenih časopisa sadrže potpunije podatke o časopisu u odnosu na talijanske znanstvene časopise, odnosno da isključivo hrvatski znanstveni časopisi sadrže sve elemente uz časopis istražene u analizi. Bitna razlika kod talijanskih i hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti stoji u činjenici da je velik broj hrvatskih znanstvenih časopisa iz različitih područja prisutan na jednom portalu što olakšava korisnicima pretraživanje časopisa i željenih članaka. Međutim, treba uzeti u obzir i talijansko

znanstveno okruženje koje je znatno veće od hrvatskog stoga je i to razlog zbog kojega talijanski znanstveni časopisi nisu uklopljeni u jednu platformu ili portal te je teže omogućiti pristup svim znanstvenim časopisima iz jednog mjesta. Razlika postoji i u vrsti izdavača koji prevladava. Kod talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti prevladavaju komercijalni izdavači, dok kod hrvatskih znanstvenih časopisa nekomercijalni izdavači. U istraživanju uočene su i znatnije razlike u prisustvu podataka o strukturnim elementima časopisa na mrežnim stranicama časopisa, točnije razlike o podacima o ISSN oznaci i DOI oznaci. Talijanski znanstveni časopisi velikim dijelom sadrže DOI oznaku, dok to nije slučaj kod hrvatskih znanstvenih časopisa gdje mali broj časopisa sadrži DOI oznaku. Kod većine talijanskih znanstvenih časopisa iz uzorka na mrežnim stranicama časopisa prisutan je podatak samo o ISSN-u elektroničke verzije časopisa, dok hrvatski znanstveni časopisi većim dijelom sadrže i podatak o ISSN-u elektroničkog izdanja i ISSN-u tiskane inačice časopisa. Veće razlike su prisutne i kod učestalosti izlaženja časopisa gdje najviše talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti izlazi tri puta godišnje, dok u Hrvatskoj veliki broj znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti izlazi redovito dva puta godišnje. Na kraju može se zaključiti da mrežne stranice talijanskih i hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti sadrže sve potrebne elemente kojima se samim korisnicima olakšava pronalaženje informacija.

9. Zaključak

U današnjem tehnološkom dobu sve veći broj podataka dostupan nam je na internetu, odnosno na mrežnim stranicama, što olakšava pronalazak željene informacije. Kod znanstvenih časopisa strukturni elementi su oni koji omogućuju korisnicima pronalazak časopisa. Važno je kako u tiskanom obliku tako i da na mrežnim stranicama časopisa budu spomenuti svi strukturni elementi vezani uz časopis. Kvalitetna mrežna stranica časopisa pridonosi ugledu časopisa, njegovom prestižu i omogućuje jednostavnu upotrebu korisnicima, čime se može i povećati broj korisnika. Zahtjevno tržište izdavaštva očekuje brzu prilagodbu, stoga bitno je da su časopisi u mogućnosti ponuditi korisnicima sve elemente koji su im potrebni za rad.

U ovom istraživanju uvideni su elementi koji utječu na dobar rad i poslovanje znanstvenih časopisa. Prostora za napredak uvijek ima kako kod hrvatskih znanstvenih časopisa i mrežnih stranica časopisa tako i kod talijanskih znanstvenih časopisa i njihovih mrežnih stranica. Najbitnija stavka je na kraju da su časopisi uvijek usmjereni na korisnike i njihove potrebe.

10. Literatura

1. Agoglia, Paolo. La SIAE e il diritto d'autore. // Diritto d'autore : la proprietà intellettuale tra biblioteche di carta e biblioteche digitali / a cura di Antonella De Robbio con la collaborazione di Luisa Maquardt. Roma : Associazione italiana biblioteche – Sezione Lazio, 2001. Str. 23-28.
2. Beall's list of predatory journals and publishers. Weebly. Dostupno na: <http://beallslist.weebly.com/> [citirano: 2017-06-15].
3. Bellingeri Luca. Dal sistema dei privilegi alla legge n. 633 del 1941: l'evoluzione del diritto d'autore nella normativa italiana. // Diritto d'autore : la proprietà intellettuale tra biblioteche di carta e biblioteche digitali / a cura di Antonella De Robbio con la collaborazione di Luisa Maquardt. Roma : Associazione italiana biblioteche – Sezione Lazio, 2001. Str. 55-72.
4. Bevilaqua, Giuliana. La comunicazione scientifica: il delicato rapporto tra scienza, media e pubblico. // Istituto superiore per la protezione e la ricerca ambientale, 96(2014), 387-390.
5. Fabris, Martina. Model izgradnje repozitorija u znanstvenim ustanovama u Hrvatskoj : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2014.
6. Fava, Ilaria. Riviste open access in Italia: stato dell'arte. // Associazione Italiana biblioteche 55, 3(2015), 1-13 Dostupno i na: <http://aibstudi.aib.it/article/view/11291/10553> [citirano: 2017-06-15].

7. Gliha, Igor. Autorskopravni aspekt izdavanja časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 115-128.
8. Hebrang Grgić, Ivana. Časopisi i znanstvena komunikacija. Zagreb : Ljevak, 2016.
9. Hebrang Grgić, Ivana. Information literacy and open access in Croatian academic libraries. // Library Reveiw 65, 4/5(2016), 255-266.
10. Hebrang Grgić, Ivana. Open access to scientific information in Croatia: increasing research impact of a scientifically peripheral country. Saarbruecken : Lambert Academic Publishing, 2011.
11. Hebrang Grgić, Ivana. Scholarly journals at the periphery: the case of Croatia. // Learned Publishing 27, 1(2014),15-22.
12. Hebrang Grgić, Ivana; Ana Barbarić. The future of open access in Croatia: a survey of academic and research libraries. // Library Review 60, 2(2011), 155-160.
13. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. FER. Dostupno na:
<https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija#> [citirano: 2017-06-15].
14. Krelja Kurelović, Elena ; Sabina Rak ; Jasminka Tomljanović. Prihvaćanje otvorenog pristupa u znanosti i obrazovanju. // Zbornik Veleučilišta u Rijeci 1, 1(2013), 1-16.
15. Lasić Lazić, Jadranka ; Sonja Špiranec, Mihaela Banek Zorica. Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju. // Medijska istraživanja 18, 1(2012), 125-142.
16. Macan, Bojan. Iz naših knjižnica: FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji : časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 63, 7/8(2014), 269-276.
17. Marušić, Ana ; Matko Marušić. Znanstveni časopisi u Hrvatskoj : teška pitanja na koja nije teško odgovoriti. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 15-36.
18. Mrša, Vladimir ; Iva Grabarić Andonovski ; Zrinka Pongrac Habdija. Financiranje objavljivanja hrvatskih znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi :

iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 77 – 91.

19. Pehar, Franjo ; Zoran Velagić. Uređivanje znanstvenih časopisa u online sustavima za organizaciju uredničkih procesa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 93-112.
20. Petrak, Jelka. Otvoreni pristup : put k znanju kao javnom dobru. // Slobodan pristup informacijama : 13. i 14. okrugli stol : zbornik radova / uredile Tea Grašić-Kvesić i Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 43-55.
21. Pravilnik o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja. // Narodne novine 652(2017)
22. Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. // Narodne novine 118(2009).
23. Raccomandazione della commissione riguardante la Carta europea dei ricercatori e un codice di condotta per l'assunzione dei ricercatori. EUR-Lex. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=CELEX%3A32005H0251> [citirano: 2017-06-15].
24. Santoro, Michele. Dalla stampa all'open access: percorsi della comunicazione scientifica. // Culture del testo e del documento 12, 35(2011), 27-73.
25. Santoro, Michele. Il sistema periodico. Breve storia delle riviste tra comunicazione scientifica e pratica bibliotecaria [citirano: 2017-06-15]. // Bibliotime 7, 1(2004). Dostupno na: <http://www.aib.it/aib/sezioni/emr/bibtime/num-vii-1/index.html>
26. Santoro, Michele. Pubblicazioni cartacee e pubblicazioni digitali: quale futuro per la comunicazione scientifica // SISSCO- Società Italiana per lo studio della storia contemporanea (2000). Dostupno na: <http://www.sissco.it/articoli/linguaggi-e-siti-la-storia-on-line-784/pubblicazioni-cartacee-e-pubblicazioni-digitali-quale-futuro-per-la-comunicazione-scientifica-789/> [citirano: 2017-06-15].
27. Stojanovski, Jadranka. (R)evolucija znanstvenih časopisa. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 55-76.

28. Špiranec, Sonja ; Mihaela Banek Zorica. Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2008.
29. Špiranec, Sonja. Informacijska pismenost kao oslonac znanstvene komunikacije : argumentacijski i primijenjeni okvir. // Hrvatski znanstveni časopisi : iskustva, gledišta, mogućnosti / uredila Ivana Hebrang Grgić. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 147-158.
30. Vitiello, Giuseppe. Il mercato delle riviste in scienze umane e sociali in Italia : analisi quantitativa e sua evoluzione in ambito elettronico. // Biblioteche oggi, 1(2005), 55-66
Dostupno i na:
<http://www.biblio.liuc.it/scripts/biblogginj/ricerche.asp?tipo=articolo&art=2883>
[citirano: 2017-06-15].
31. Vitiello, Giuseppe. L`editoria universitaria in Italia. // Biblioteche oggi, 3(2005), 34-49
Dostupno i na:
<http://www.biblio.liuc.it/scripts/biblogginj/ricerche.asp?tipo=articolo&art=2920>
32. Vrana, Radovan. Znanstveno komuniciranje pod utjecajem elektroničkih izvora informacija i moguća promjena knjižničnog obrasca. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 2(2005), 14-25.

11. Popis priloga

11.1. Popis grafikona

Grafikon 1. Postotak tiskanih inačica časopisa.....	37
Grafikon 2. Prisutnost podataka o ustanovi zaposlenja urednika.....	38
Grafikon 3. Postotak komercijalnih i nekomercijalnih izdavača.....	38
Grafikon 4. Učestalost izlaženja časopisa.....	39
Grafikon 5. Prisutnost ISSN oznake	40
Grafikon 6. Prisutnost DOI oznake	40
Grafikon 7. Prisutnost uputa autorima	41
Grafikon 8. Paginacija časopisa	42
Grafikon 9. Prisutnost dvostruke paginacije.....	42
Grafikon 10. Prisutnost podataka o pravima korištenja.....	43

11.2. Popis tabela

Tabela 1. Broj godina hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti na mrežnoj stranici	35
Tabela 2. Broj godina talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti na mrežnoj stranici	36
Tabela 3. Broj baza podataka u kojima su prisutni hrvatski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti	44
Tabela 4. Broj baza podataka u kojima su prisutni talijanski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti	45

11.3. Popis časopisa

Hrvatski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti

1. Acta Economica Et Turistica
2. Business systems research journal : international journal of the Society for Advancing Business & Information Technology (BIT)
3. Croatian Economic Survey
4. Croatian Journal of Education : Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje
5. Croatian Review of Economic, Business and Social Statistics
6. Croatian yearbook of European law & policy
7. DIEM : Dubrovnik International Economic Meeting
8. Economic research - Ekonomska istraživanja
9. EFZG working paper series
10. Ekonomska misao i praksa
11. Ekonomski pregled
12. Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues
13. Financial theory and practice
14. FIP - Financije i pravo
15. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu
16. Informatologia
17. InterEU law east : journal for the international and european law, economics and market integrations
18. Journal of Accounting and Management
19. Journal of Information and Organizational Sciences
20. Klinička psihologija
21. Kriminalistička teorija i praksa
22. Kriminologija & socijalna integracija : časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju
23. Logopedija
24. Ljetopis socijalnog rada
25. Management : journal of contemporary management issues
26. Market-Tržište
27. Medijska istraživanja : znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije

28. Medijske studije
29. Obrazovanje za poduzetništvo - E4E : znanstveno stručni časopis o obrazovanju za poduzetništvo
30. Oeconomica Jadertina
31. Političke analize
32. Poslovna izvrsnost : znanstveni časopis za promicanje kulture kvalitete i poslovne izvrsnosti
33. Praktični menadžment : stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta
34. Pravni vjesnik : časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku
35. Pravnik : časopis za pravna i društvena pitanja
36. Privredna kretanja i ekonomska politika
37. Radni materijali EIZ-a
38. Review of psychology
39. Revija za socijalnu politiku
40. Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline
41. Suvremena psihologija
42. Školski vjesnik : časopis za pedagoška i školska pitanja
43. Tourism and hospitality management
44. Vjesnik bibliotekara Hrvatske
45. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu
46. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
47. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu
48. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci : časopis za ekonomsku teoriju i praksu
49. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu
50. Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja

Talijanski znanstveni časopisi iz područja društvenih znanosti

1. Aedon
2. AIDAinformazioni
3. Archivio penale
4. Associazione Italiana Biblioteche Aibstudi
5. Autonomie locali e servizi sociali
6. Banca impresa società
7. DEP. DEPORTATE, ESULI, PROFUGHE

8. Diritti umani e diritto internazionale
9. Diritto civile contemporaneo
10. Economia & lavoro
11. Economia aziendale online
12. Economia dei servizi - Mercati, Istituzioni, Management
13. Economia politica - Journal of Analytical and Institutional Economics
14. Encyclopaideia
15. FORM@RE : OPEN JOURNAL PER LA FORMAZIONE IN RETE
16. History of economic ideas
17. Il foro Padano
18. Il pensiero economico italiano
19. Journal of Science Communication
20. Labour & Law Issues
21. L'industria -Rivista di economia e politica industriale
22. M@GM@
23. Mercato concorrenza regole
24. Micro & macro marketing
25. Osservatorio del diritto civile e commerciale
26. Osservatorio sulla criminalita' organizzata
27. Polis - Ricerche e studi su società e politica in Italia
28. Politica del diritto
29. Psicologia sociale
30. Quaderni di diritto e politica ecclesiastica
31. Rassegna di pedagogia- Pädagogische Umschau
32. Rassegna di Psicologia
33. Ricerche di pedagogia e didattica. Journal of theories and research in education
34. Rivista del Diritto della Sicurezza Sociale
35. Rivista Italiana di educazione familiare
36. Rivista Italiana di Politiche Pubbliche
37. Rivista italiana di scienza politica
38. RT. A Journal on research policy and evaluation
39. Scienza & Politica : per una Storia delle Dottrine
40. Sistemi intelligenti
41. SocietàMutamentoPolitica
42. Sociologica

- 43. Stato e mercato
- 44. Stato, chiese e pluralismo confessionale
- 45. Storia delle Donne
- 46. Studi sulla formazione
- 47. Studi sulla questione criminale
- 48. TD Tecnologie Didattiche
- 49. Topologik: Rivista internazionale di scienze filosofiche, pedagogiche e sociali
- 50. VEGA : Periodico Elettronico di Cultura, Didattica e Formazione

SAŽETAK

NASLOV RADA: Usporedba hrvatskih i talijanskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti

SAŽETAK: Diplomski rad bavi se usporedbom dostupnosti strukturnih podataka talijanskih i hrvatskih znanstvenih časopisa iz područja društvenih znanosti na mrežnim stranicama časopisa. U prvom dijelu rada govori se o svim segmentima vezanim uz znanstvene časopise. Rezultati istraživanja daju uvid u elemente koji utječu na dobar rad i poslovanje znanstvenih časopisa.

KLJUČNE RIJEČI: znanstveni časopisi, društvene znanosti, mrežne stranice časopisa, talijanski znanstveni časopisi, hrvatski znanstveni časopisi

SUMMARY

TITLE OF THE PAPER: Comparison of Croatian and Italian scientific journals in the field of social science

ABSTRACT: This paper is focused on comparing the availability of structural data of Italian and Croatian scientific journals in the field of social sciences on the web pages of the journals. The first part of the paper is focused on all the segments related to the scientific journals. The results of this research show elements that affect to the good work and the business of scientific journals.

KEYWORDS: scientific journals, social science, web pages of the journals, Croatian scientific journals, Italian scientific journals

BIOGRAFIJA

Elena Palčić rođena je u Rijeci 1994. godine. Nakon završene opće gimnazije u Poreču upisuje preddiplomski studij kulturologije na Odsjeku za kulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Diplomski studiji bibliotekarstva upisuje u Zagrebu na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta 2015. godine.